This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

PG
1464
.0854

A 810,931

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
ARTES SCIENTIA VERITAS
1817
LIBRARIES

КЊИГЕ ЗА НАРОД
ИЗДАЈЕ МАТИЦА СРПСКА
ИЗ ЗАДУЖБИНЕ ПЕТРА КОЊЕВИЋА
СВЕСКА 96.

КОСОВО

НАРОДНЕ ПЕСМЕ О БОЈУ НА КОСОВУ 1389. ГОДИНЕ

ЗА НАРОД И ШКОЛУ ПРИРЕДИО
ТИХ. ОСТОЈИЋ

У НОВОМ САДУ
ИЗДАЊЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ
1901.

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARIES

МАТИЦА СРПСКА

издала је досад из задужбине **ПЕТРА КОЊЕВИЋА**

ове **Књиге за народ:**

ЗАБАВА

Видеман. Приповетке за децу. Превео Ђорђе Глибоњски. Св. 72, 73, 74.
Јакшић Милутин. Деоба Врлића. Приповетка. Св. 16.
Мамузић Стеван. Неједнака браћа. Приповетка. Св. 61. и 62.
— — Оцеви и деца. Приповетка. Св. 76. и 77.
Марковић Радослав. На клизаву путу. Приповетка. Св. 41. и 42.
Обрадовић Доситије. Басне. Удесио Тихомир Остојић. Св. 43. и 44.
Прерадовић Дамјан. Оче, твој сам! Приповетка. Св. 69.
Толстој гроф Лав Николајевић. Приповетке. Св. 30, 31, 32.

НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ

Косово, народне песме о бој у на Косову 1889. Приредио Тих. Остојић. Св. 96.
Народне приповетке. Скупио Владимир Красић. Св. 65. и 71.
Српске народне пословице. Приредио Светозар Савковић Св. 39, 47, 67.

СРБИ И СРПСКИ КРАЈЕВИ

Матавуљ Симо. Бока и Бокељи. Св. 38.

ЦРКВЕНА ИСТОРИЈА

Јакшић Милутин. Свети апостол Павле. Св. 94.
Миловановић Михајло. Света три Јерарха. Св. 91.

ИСТОРИЈА

Нешковић Мита. Из давне прошлости. Св. 63. и 75.
Оберкнежевић Филип. Цицерон и Јулије Цезар Св. 66.

ЗНАМЕНИТИ ЉУДИ

Вучетић др. Илија. Перо Коњевић. Св. 1.
Калић Мита. Српски књижевници. Св. 28, 29, 50 и 51.
Матић А. М. Живот Венијамина Франклина или докле може дотерати ваљан и вредан човек. Св. 6.
— — Свештеник Јован Оберлин или шта може учинити ваљан свештеник у својој општини. Св. 12.
Толстој гроф Лав Николајевић. Грчки учитељ Сократ. Превео Миливој Максимовић. Св. 55.

Ostojić, Tihomir.

КЊИГЕ ЗА НАРОД
ИЗДАЈЕ МАТИЦА СРПСКА
ИЗ ЗАДУЖБИНЕ ПЕТРА КОЊЕВИЋА
СВЕСКА 96.

КОСОВО

НАРОДНЕ ПЕСМЕ О БОЈУ НА КОСОВУ 1389. ГОДИНЕ

ЗА НАРОД И ШКОЛУ ПРИРЕДИО
ТИХ. ОСТОЈИЋ

У НОВОМ САДУ
ИЗДАЊЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ
1901.

PG
1464
.0854

ШТАМПАРИЈА СРПСКЕ КЊИЖАРЕ БРАЋЕ М. ПОПОВИЋА
У НОВОМ САДУ.

864412·230

Приступ

Ни један догађај из своје бурне старине нису Срби тако добро запамтили као битку која је била на Косову Пољу 15. јуна 1389. године. Прошло је више од пет стотина година „од онога дана чемернога“, како вели песник, али тешко да има игде Србина, ма и не умео књигу читати, да не зна, да су се онда на Косову огледали Срби с Турцима, да је Милош Обилић распорио цара Мурата, да су сви скоро јунаци са честитим кнезом Лазарем остали у Косову. Срби су се, истина, после тога одсуднога боја, у разним крајевима, још неких сто година борили, па су тек онда сасвим подлегли Турцима; али се то увек памтило, да је на Косову подсечен корен српској снази, да је тамо почетак свим потоњим невољама и патњама.

„Да је мени хтело добро бити, не би Лазо на Косову погинуо“, тако су се са горким уздахом Срби у турском ропству сећали тужнога Косова.

„Јао ти је, још како је Лазо на Косову погинуо“, рекне се ономе, који, особито због турскога зулума, рекне: јао!

„Доста је било на Косову“, рекне се кад који за што вели да је *доста*.

*

„Био рват' на Косово“, говораше у Подгорици Турчин Србину, кад га чује, где се тужи на тежак живот.

Као и данас што се ратови и љути бојеви лако не бораве, него се о свему, што је у њима било страшно, необично, јуначко, много и дуго прича, тако се, зацело, и после косовског боја с дивљењем причало о нечувену јунаштву Милошеву, с узбуђењем о погибији два цара, са сузама о изгинулим рођацима, па који су умели, ти су саставили све то у песму, јер се у песми могло још лепше искитити. Приче и песме су ишле од уста до уста, прелазиле од оца на сина, с колена на колено. Наш песник Змај Јован Јовановић овако то приказује:

Узô деда свог унука, метнô га на крило
па уз гусле певао му што је негда било.
Певао му српску славу и српске јунаке,
певао му љуте битке, муке свакојаке.

Што се тако у старо време само казивало или уз гусле певало, то су од неких 140 година овамо почели учени људи записивати. Највише се око тога мучио, па богме и прославио, Вук Караџић. Он је пре својих 70—80 година записао и у књигу издао најлепше песме о Косову. Које он а које други објавили су до данас око 28 таких песама.

Од тих и из тих песама одабрано је овде оно што је најлепше и поређано и удешено тако да се може по реду сазнати све шта наши казују о Косову и о косовским јунацима. Ове песме су већи-

ном саставили гуслари и певачи, који нису из наших крајева, стога је уз песме додат Тумач, који ће протумачити све оне речи које се код нас не чују. Ко жели да дозна више што о косовским песмама, да позна поље на којем се био тај чувени бој, да чује нешто и о том шта Историја говори о косовском боју, тај нека чита Додатак, у којем ће му се све то на кратко извести.

Нека ова књига, овако спремљена, иде међу Србе да их сети њихове тужне али славне прошлости. Нека их ове песме, као вазда досад, разговоре и раздрагају, а јунаци косовски нека их уче, као наше дедове што су, витештву и прегоревању.

КОСОВО

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARIES

НАВАЛА

МУРАТ ОГЛАШУЈЕ РАТ — ТУРСКИ ПЛЕН

I.

Цар-Мурате ў Косово паде,
како паде, ситну књигу пише,
те је шаље кà Крушевцу грâду
на кољено српском кнез-Лазару:
„Ој Лазаре, од Србије главо! 5
„нит' је било, нити може бити:
„једна земља, а два господара,
„једна рáја, два харáча даје;
„царовати оба не можемо.
„Већ ми пошљи кључе и харáче, 10
„златне кључе од свијех градова
„и харáче ȍд седам година;
„ако ли ми то послати нећеш,
„а ти хајде ў поље Косово.
„да сабљама земљу дијелимо.“ 15

Кад Лазару ситна књига до̏ђе,
књигу гледа, гро̑зне сузе рони.
Код њега се додесиле биле
три во̏јводе од земље његове:
једно ми је Милошу во̏јвода 20
а друго је Косанчић-Иване
а треће је Топлица-Милане.
Кад видјеше три добра јунака,
како кнеже гро̑зне сузе лије,
то је њима врло жао било, 25
па бесједи војвода Милошу:
„Господине, славан кнез-Лазаре!
„О̀клêн књига? огњем сагорјела!
„И досад су књиге долазиле,
„ал' нијесу жалостиве биле!“ 30

Проговара српски кнез-Лазаре:
„О војводе, моја дјецо драга!
„ова књига о̀д поља Косова,
„од Турчина, силног цар-Мурата.
„Косово су притиснули Турци, 35
„иште Мурат кључе и хара́че.
„златне кључе од свијех градова
„и хараче од седам година.
„ако ли му то послати нећу,
„зове мене у поље Косово, 40
„да сабљама земљу дијелимо.
„Сад што ћемо, моји соколови?
„хоћемо ли с царем ратовати,

„крв пролити и не зажалити
„ради Бога и крста часнога, 45
„ил' ћемо се цару поклонити,
„поклонити и хàрâч послати,
„да Турчину сви будемо рáја?“

Плàну Милош као ватра жива:
„Господару, српски кнез-Лазаре! 50
„ми волимо мушки ȕмријети,
„него женски изгубити царство.
„Купи војску по својој држави,
„да идемо ȕ бој нà Косово,
„да јуначки крвцу пролијемо, 55
„а не женски царство поклонимо;
„да нас куну дјеца до вијека,
„што смо женски упустили царство.“

Када кнеже саслуша ријечи,
жи́во му је срце поиграло, 60
па дохвати дѝвит и хартије,
па је ситну књигу накитио,
те сазивље војску и јунаке.
У књизи их вако прѐклињâше:
„Ко је Србин и српскога рода, 65
„и ȍд српске крви и кољена,
„а не дȍшô на бој на Косово,
„не имао ȍд срца порода,
„ни мушкога ни дјевојачкога;
„од ру̀ке му ништа не родило 70

„рујно вино ни пшеница б'јела.
„рђом ка̏по̂ док му је кољена!“

II.

Њетко бјеше Страхињићу бане,
бјеше бане у маленој Ба̏њској,
у маленој Ба̏њској кра̏ј Косова,
да такога нѐ има соко̀ла.

Једно јутро бане подранио, 5
уд'ри на се ди́бу и кади́фу,
па посједе ђо́га од мегда́на,
одмах пође, у̀ тазбину дође
у̀ тазбину, у̀ б'јелу Сјеницу.

Лијепо га та̏сте дочекао, 10
а̀ шуреви пред њег' искочише,
у на́ручје зета загрлише,
вјерне слуге коња прихватише,
зета воде на̀ танану кулу,
код готове со̀фре засједоше, 15
те господску̀ ријеч бесјеђаху.
Навалише слуге и слушкиње,
њеко двори, њеко вино служи.
Што бијаше хришћанске господе,
посједаше те пијаху вино, 20
а шу̀рњаје дворе упоредо,
дворе свекра, дворе господаре,
а највише зета поносита.

Пȍзадуго бане гостȍвао,
позадуго бане зȁчамао, 25
поноси се бане у тазбѝни.

Но да видиш јада изненада!
Једно јутро, кад огрија сунце,
Мéзил стиже и бијела књига.
баш од Бањске од малена града, 30
од његове остарјеле мајке,
бану књига на коњено паде.
Кад разгледа и проучи књигу,
ал' му књига доста грдно каже,
књига каже, гдје га куне мајка: 35
„Гдје си, сине, Страхињићу бане?
„зло ти било у Сјеници вино!
„зло ти вино, несретна тазбѝна!
„вићи књигу нечувених јада:
„Из ȕбаха једна паде сила, 40
„турски, сине, од Једрѐне царе,
„паде царе ȕ поље Косово;
„сву је турску силу подигао,
„ȕ Косово Поље искупио,
„притискао све поље Косово 45
„покрај Лȁба и воде Сѝтнице.
„У Турчина војске свакојаке,
„у Турчина једну кажу силу
„самовољна Турчин' Влах-Алију,
„те не слуша цара честитога. 50
„Он безȁ зла, сине, проћи не хтје.

„не хтје с царем, сине, нà Косово,
„окренуо друмом лијевијем,
„те нà нашу Бàњску ударио,
„те ти Бàњску, сине, ојадио 55
„и живијем огњем попалио,
„и најдоњи камен растурио,
„вјерне твоје слуге разагнао,
„стару мајку твоју ојадио,
„са коњем јој кости изломио, 60
„вјерну твоју љубу заробио,
„одвео је у поље Косово . . . .
„а ја, сине, кукам на гàрйшту,
„а ти вино пијеш ỳ Сјеници!
„зло ти вино нàпокôње било!“ 65

Јà кад бане књигу проучио,
мука му је и жао је било,
у образ је сјетно невесело,
мрке брке ниско објесио,
мрки брци пали на рамена, 70
у образ се љуто намрдио,
готове му сузе ударити.

А видје га тасте на уранку,
плану тасте како огањ живи,
Страхињићу зету проговара: 75
„О мој зете, Бог ми с тобом био!
„откуд књига? огњем сагорјела!
„што л' ỳ књизи тако тужно пише,
„те си тако сјетно невесело?“

Вели њему Страхињићу бане: 80
„Мили тасте, војводо сјеничка,
„имам рашта бити невесео:
„стиже књига од малене Бањске,
„баш од моје остарјеле мајке.“
Каже јаде тасту на уранку, 85
како су му двори похарани,
како су му слуге разагнате,
како ли је мајка прегажена,
како ли је љуба заробљена.

Па ỳ јаду и тој муци љутој 90
не хтје викнут ни призвати слугу,
за сèиза ни хабера нема,
но сам оде к ђóгу у àхаре.
Јâ како га бане оседлао,
како ли га тврдо опасао! 95
па заузда ђёмом од челика,
пред дворе га води у авлију
к бѝњекташу бијелу камену,
па се ђóгу хвати на рамѐна,
пак отѝде пољем сјеничкијем. 100

Тумач

I. МУРАТ ОГЛАШУЈЕ РАТ

Садржина. (стих 1—15.) *Турски цар Мурат дође на Косово Поље с војском и позва кнеза Лазара или да се покори, или да изађе на Косово да се у борби огледају.* (ст. 16—59.) *По наговору вој-*

воде Милоша Обилића Лазар се одлучује за борбу; (ст. 60—72.) *писмом сазива војску и проклиње онога ко не би дошао.*

1. стих. *Мурат I.*, син Орканов, унук Османа I.; владао од год. 1362. до 1389. (види на крају Додатак III. 1.) — *Косово Поље*, у Старој Србији на реци Ситници (види на крају књиге Додатак II. 1.) — *паде*, дође изненада. — 2. стих. *књига*, у народним песмама значи и писмо, лист, и обично се ту каже *ситна* књига. — 3. ст. *Крушевац*, столица српскога кнеза Лазара на речици Расини, која се не далеко од Крушевца улива у Западну Мораву; и сада има грађевинских остатака из доба кнеза Лазара, то је црква Лазарица и рушевине градскога зида; сада је Крушевац седиште наоченика крушевачког округа у Краљевини Србији; има 6.000 душа. — 8. *ра̀ја*, у Турском Царству раја се зову сви људи који не верују исламску веру (један таки човек се зове ра̀јетин). — *ха̀ра̂ч*, глава̀рина; харач се плаћа у Турској од мушких глава почевши од седам година па до смрти. — 10. *кључе*, у говору се обично каже ‚кључеве‘. — 15. *да сабљама земљу дијелимо*, да се побијемо, па ко победи, онога ће бити земља. — 17. каже се *грдзне* сузе, грозна киша т. ј. крупна. — 18. *додесиле се*, случајно се нашле. — 28. *ѐклѐн, ѐклѐ*, одакле — *огњем*, ватром; сад се обично говори ватра а не огањ, али се и сад зове ‚огњиште‘ оно место на којем се ложи ватра. — 61. *дѝвит*, мастионица. — 62. *накитио*, тако се у песмама каже место написао. — 71. *ру̏јно*, тако се у песмама каже за вино (каже се и ру̏јевно вино, ру̏јевина вино), жућкасто; *ру̏ј* је биљка од које се добива жута боја. — 72. *рђом капао*, клетва, која гласи друкчије: рђа га убила!

II. ТУРСКИ ПЛЕН

Садржина. (стих 1—26.) *Бан Страхињић дође из Бањске, своје баштине, у тазбину; тамо га лепо дочекаше те је повадуго гостовао.* (ст. 27—65.) *Једно јутро му стиже од мајке писмо у којем му јавља, да су Турци ударили на Косово, а да му је неки Влах-Алија опленио и попалио двор, и заробио жену.* (ст. 66—100). *Ојађена срца се бан Страхињић брже боље крене кући.*

1. стих. *бâн,* господин, у опће човек у власти па и државни господар; у старо време су се до краља Тврткa босански владари звали банима. — 3. *Бâњскâ* је у Старој Србији, на путу између Митровице и Новог Пазара. — 4. *сокȍла,* соко је срчана птица, па се стога и јунаку каже да је соко; тако кнез Лазар у првој песми зове своје војводе. — 6. *уд'ри на се,* место удари, обуче. — *ди́ба* скупоцена свилена тканина, у коју је злато уткано (брокат). — *кади́фа,* сомот, баршун. — 7. *ђо̏го,* ђо̏гат, бељац, бео коњ. — *мѐгдâн,* мѐ̏ја̑н, место, особито за бој. — 8. *тазби̏на* је мужу женин род и кућа (*тâст* је женин отац). — 9. *Сјѐ̏ница,* варошица у Ст. Србији, више Новог Пазара. — 11. *шȳра* (множина шȳре и шȳреви), шȳрâк, шȳрја̑к је мужу женин брат („шогор"). — 14. *ку́ла,* у Херцеговини се свака кућа од камена зове кула, а у песмама и она која није од камена зове се кула или двор. — *тâнан,* танак, тако се обично у песмама каже за кулу, ваљда што јој је основа мала и диже се у вис. — 15. *сȍфра,* сто, трпеза. — 21. *шȳрњаја,* шȳрнаја, шурина жена („шогорица"). — 22. *господаре,* мужеве. — 25. *здчамати,* боравити, забавити се, одоцнети. — 29. *ме́зил,* пошта на коњу. — 34. *гр̄дно,* ружно. — 39. *виђи*

говоре неки Срби место ‚види‘. — 40. *из ѝбаха*, изненада. — 41. *Једрѐне*, Дренѐпоље (Бугари га зову Одрин, а Грци Адрианополис), варош у Тракији, коју освоји Муратов војвода Лала-Шахин 1365; до освојења Цариграда (г. 1453.) она беше престоница турских султана. — 46. *Сѝтница*, речица која истиче из Сазлијскога Блата на јужном крају Косова, тече дужом Косова према северозападу и код Митровице утиче у Ибар. С десне стране прима речицу *Лâб*, која извире испод Копаоника. (види Додатак II. 1.) — 49. *Влах Алија*, у другим се песмама овај отмичар зове „Ден-Алија Влаховић“ или само „Влаовић“. — 63. *гдрѝште* (ѐгарина, огѐрјелѝште), место где је био пожар. — 65. *нѝпокѐње*, нѝпокѐн, напослетку. — 68. *сјѐтно*, тужно, жалостиво (сјѐта, жалост). — 71. *намрдио се*, намргодио се, намрштио се. — 92. *сѐиз*, слуга који чува коње. — *хѝбер*, глас; *нема хабера за сеиза*, није му ни бриге, ни не осврће се на сеиза. — 93. *ѐхар*, âр, коњушница („штала“). — 96. *ђѐм*, жвѐле, оно гвожђе на узди што стоји коњу у зубима и око уста. — 98. *бѝњекташ* (бињакташ), камен који је намештен пред кућом да се с њега лакше узјаше на коња. — 97. *ѐвлија*, двѐриште, стѐбѐр. — 99. *па се ђогу хвата на рамена* (или *бацн*), тако се у песмама каже место: узјаше, уседне ђога.

ЈУНАЦИ

ЗЛА СЛУТЊА — ЈУНАЧКИ ОБРАЗ — ВЕРАН СЛУГА

III.

Истом бјеху влашићи ведро небо прецјешили,
св'јетла зв'језда даница у истоку сунчаноме,
а талам̀бас удара пред двором кнеза Лазара,
и купе се господа пред дворове Лазареве.

На прозору бијаше Милица Лазаревица, 5
она иде господи добро јутро називати:
„Добро јутро да вам је лијепа српска господо!
„л'јепо ти је погледати ову честиту господу,
„ко̑ да их је један дан мајка једна породила!“

Али Милош Обилић Милици одговарâше: 10
„Нагледај се са̑дара ове лијепе господе,

„ове лијепе господе и твоје браће Југовића;
„Бог зна веће хоћеш ли их твојим очим'
сагледати.“

Ма кад бјеше Милица зета свога разумјела,
сузе су је полиле низ румено б'јело лишце, 15
тере пође овако Милошу бѐсједовати:
„Ево ми се ноћаске тежак санак изаснио,
„гдје ми зв'језде падаху с небéсâ на
црну земљу,
„гдје ми бјеше нȁ небу јасан мјесец
потамнио,
„и гдје се је ведро небо нȁ четворо
распукнуло!“ 20

Али Милош Обилић пуници одговáрâше:
„Могу ти се, Милице, санку твоме
домислити:
„што су зв'језде падале с небéсâ на
црну земљу,
„то ће главе падати ове срȕбиње ке госпòде;
„а што бјеше на небу јасан мјесец
потамнио, 25
„то ће лице потамњет' славнога Лазара
кнеза;
„а што се је ведро небо на четворо
распукнуло,
„то ће ти се распукнут' твоје срце
Миличино,

„а за̀ српском господом и за̀ браћом
Југовићим'!“

Кад бијаше Милица зета свога разумјела, 30
жалосна се она нађе у својему срцу живу.

IV.

Цар-Лазаре сједе за вечеру,
покрај њега царица Милица;
вели њему царица Милица:
„Цар-Лазаре, српска круно златна!
„ти полазиш сјутра у Косово, 5
„с' собом водиш слу̑ге и војводе,
„а код двора никог не остављаш,
„царе Лазо, о̀д мушкијех глава,
„да ти може књигу о̀днијети
„у Косо̀во и натраг вратити; 10
„одводиш ми девет миле браће
„девет браће, девет Југовића:
„остави ми брата бар једнога,
„једног брата сестри од заклетве“.

Њој говори српски кнез-Лазаре: 15
„Госпо моја, царице Милице!
„ко̄га би ти брата највољела
„да т' оставим у бијелу двору?“

— „Остави ми Бошка Југовића“

Тада рече српски кнез-Лазаре: 20
„Госпо моја, царице Милице!
„када сјутра бијел дан осване,
„дан осване и ѝгране сунце,
„и врата се отворе на гра́ду,
„ти ишетај гра̑ду на капију 25
„туд' ће поћи војска на а̀лаје:
„све ко̀њи̑ци по̀д бојним копљима,
„пред њима је Бошко Југовићу,
„и он носи крста́ша барјака;
„кажи њему од мене благослов, 30
„нек да барјак ко̀ме њему драго,
„па нек с тобом код двора остане.“

Кад у јутру јутро освануло
и градска се отворише врата,
тад ише́та царица Милица, 35
она стаде гра̑ду ко́д капије.
Ал' ето ти војске на а̀лаје:
све коњици под бојним копљима,
пред њима је Бошко Југовићу
на̀ алату ва̑с у̀ чистом злату, 40
кр̀ста̑ш га је барјак поклопио,
побратиме, до коња а̀лата;
на барјаку о̀д зла̑та јабука,
ѝз јабуке о̀д зла̑та крстови,
од крстова зла́тне ките висе, 45
те куцкају Бошка по плећима.
Примаче се царица Милица,

па ўхвати за ўзду а̏лата,
руке скло̏пи брату око врата,
пак му по̏че тихо говорити: 50
„О мој брате, Бошко Југовићу!
„цар је тебе мене поклонио̀,
„да не идеш на бој на Косово,
„и тебе је благослов казао,
„да даш барјак ко̀ме тебе драго, 55
„да останеш са мном ў Крущѐвцу,
„да пмадем брата од заклетве.“

Ал' говори Бошко Југо̀вићу:
„Иди, сестро, на бијелу кулу;
„а ја ти се не бих повратио, 60
„ни из ру́ке крсташ барјак дао,
„да ми царе поклони Крушевац;
„да ми рече дрўжина остала:
„гле страшивца, Бошка Југовића!
„он нѐ смједе поћи у Косово 65
„за̀ крст часни крвцу прољевати
„и за своју вјеру ўмријети“.
Пак протјера коња на капију.

Ал' ето ти старог Југ-Богдана
и за њиме седам Југовића. 70
Све је седам устављала редом,
ал' ни један ни гледати неће

Мало време затим, по̏стајâло,

ал' ето ти Југовић-Војина,
и он води цареве јѐдеке, 75
покривене сà сувиіем златом.
Она под њим ухвати кулáша.
и склопи му руке око врата,
па и њему стаде говорити:
„О мој брате, Југовић-Војине! 80
„цар је тебе мене поклонио,
„и тебе је благослов казао.
„да даш јѐдек', кòме тебе драго,
„да останеш са мном ỳ Крушêвцу,
„да имадем брата од заклетве.“ 85

Рели њојзи Југовић-Војине:
„Иди, сестро, на бијелу кулу;
„не бих ти се јунак повратио,
„ни цареве јѐдеке пустио,
„да бих знао да бих погинуо; 90
„идем, сејо, ỳ Косово равно
„зà крст часни крвцу прољевати
„и зà вјеру с браћом ỳмријети.“
Пак протјера коња на капију.

Кад то видје царица Милица, 95
она паде нà камêн стỳдени,
она паде, пак се ȍбезнâни.

Ал' ето ти славнога Лазара;
када видје госпођу Милицу,

уд'рише му сузе низ образе; 100
он с' обзире с дѐсна нà лијево,
те дозивље слугу Голубана:
„Голубане, моја вјерна слуго!
„ти одјаши од коња лабуда,
„узми госпу на бијеле руке, 105
„пак је носи нà танану кулу;
„од мене ти Богом просто било!
„немој ићи на бој на Косово,
„већ остани у бијелу двору.“

Кад то зачу слуга Голубане, 110
проли сузе низ бијело лице,
па одсједе од коња лабуда,
узе госпу на бијеле руке,
ȍднесе је на танану кулу;
ал' свом срцу одољет' не мȍже, 115
да не иде на бој на Косово,
већ се врáти до коња лабуда,
посједе га, оде ȳ Косово.

V.

Вино пије Мусићу Стеване
у Мајдану чисто сребрноме,
ȳ свом красном двору господскоме;
вино служи Вàистина слуга.

Кад се хладна поднапише вина, 5

ал' беседи Мусићу Стеване:
„Ваистино, моје чедо драго!
„ја ћу лећи санак боравити,
„ти вечерај, па се напиј вина,
„па пошетај прѐд господског двора, 10
„па погледај чистом ведром небу:
„је ли јасан месец на за́ходу,
„је л' даница на истоку звезда;
„је ли нама путовати време
„на Косово лепо поље равно, 15
„нà рочѝште честитоме кнезу?
„јер знадеш ли, моје чедо драго,
„кад оно смо на заклетви били,
„како нас је заклињао кнеже,
„заклињао, проклињао љуто: 20
„„Ко је Србин и српскога рода,
„„и ѐд српске крви и колена,
„„а не дѐшô нà бој нà Косово,
„„не имао ѐд срца порода,
„„ни мушкога ни девојачкога! 25
„„од руке му ништа не родило,
„„рујно вино ни пшеница бела!
„„рђом кѝпô, док му је колена!““

Леже Стева ỳ меке дỳшеке.

Пѐвечера Ваистина слуга, 30
повечера и напи се вина,
па ише́та прѐд господског двора

и погледа чистом ведром небу:
јесте јасан месец на за́ходу,
јест даница на истоку звезда; 35
јесте њима путовати време
на Косово лепо поље равно,
на рочиште честитоме кнезу;
па се шеће коњма у а̀харе,
па изведе два коња витеза, 40
оседла их и оправи лепо,
једног себи, другог господару;
па се шеће у̀ господске дворе,
и изнесе кр̀стат свилен барјак,
нà кôме је дванаест крстова, 45
свих дванаест о̀д чистога злата,
и икона светога Јована,
крсно име Мусића Стевана,
прислони га уз господског двора;
па се шеће го̀ре нà чардâке, 50
да пробуди господара свога.

Кад је био чардâку нà врâтих,
ко̏б га ко̏би Стеванова љуба,
загрли га, па га и пољуби:
„Богом брате, Ваистино слуго! 55
„вишњим Богом и светим Јованом:
„до̀сад си ми ве̏рна слуга био,
„од ја̀ко си Богом побратиме,
„немој будит' господара мога;
„јер сам, јадна, зао санак вид'ла, 60

„где по̀лети јато голубова,
„и прѐд њима два соко̀ла сива,
„испрѐд нашег двора господскога
„одлетеше на Косово равно
„и падоше међ Муратов табор, 65
„где падоше, већ се не дигоше;
„то је, браћо, ваше знамениј̀е,
„бојати се, да не изгинете“

Ал' беседи Ваистина слуга:
„Драга секо, Стеванова љубо! 70
„нећу, секо, невере чинити
„господару и моме и твоме.
„јер ти ниси на заклетви била,
„како нас је заклињао кнеже,
„заклињао, проклињао љуто: 75
„„Ко је Србин и српскога рода,
„„и о̀д сриске крви и колена.
„„а не до̀шо̂ на бој на Косово,
„„од руке му ништа не родило!
„„рујно вино, ни пшеница бела; 80
„„не имао пољског берѝћета!
„„ни у дому од срца порода!
„„рђом ка̀по̂, док му је колена!“
„Па ја не смем невере чинити
„господару и моме и твоме.“ 85

Већ ушéта у чардаке горње,
па про̀буди господара свога:

„Устаните, драги господару!
„јесте нама путовати време.“

Уста Стева нȁ ноге јуначке,
и умива своје лице бело,
и облачи господско одело,
па припаса сабљу оковану
па узима кȍндȋр вина рујна,
те напија красну славу Божју,
срећна пута и крста чȁсногa;
(у свом двору, за столом својијем
војводи је то и пре и после).

Па ишéта прѐд господске дворе,
уседоше два коња витеза.
па дозивље своју вѐрну љубу:
„Збогом, љубо, збогом, добро моје!“
Љуба му се око коња вије:
„Кад ћеш, драги, сȁ Косова доћи?“

— „Кад се роди сȁ запâда сунце,
„онда ћу ти са Косова доћи . .“

Ударише бȕбњи и свирале,
разавише крстате барјаке,
дигоше се Богом путовати.

Оста љуба у двору плачући.

Тумач

III. ЗЛА СЛУТЊА

Садржина. (1—13.) *Рано изјутра скупила се војска пред двором кнеза Лазара; царица Милица поздравља с прозора војводе;* (14—31.) *казује зету Милошу Обилићу сан што га је ноћас снила, а Милош јој га на зло тумачи, да ће јој погинути муж и браћа.*

1. *истом*, само што, тек што — *влашићи* (Плејаде), седам звезда у небесном знаку бика. — *препјешили*, прешли. — 3. *талàмбас* је од туча као мали чанак који се подапне кожом; у турскога чауша (нàредни̑ка) на војеци виси о ўнкашу (облучју на седлу) те удара по њему дебелим каишем, кад војска треба да се спрема, а и кад путује. — 5. *Лазаревица*, Лазарева жена — 6 *она иде називати*, назове. — 11. *садара*, сàда. — 15. *лишце*, у песмама место ‚лице‘ — 16. *тере*, тер, те, — *пође бесједовати*, поче бесједити, говорити. — 17. *изаснио ми се сан*, снио ми се сан, снила сам с. — 24. *србињски*, српски (јер се каже и ‚Србињ‘ место Србин). — 31. *жалосна се нађе*, ожалости се.

IV. ЈУНАЧКИ ОБРАЗ

Садржина. (1—32.) *За вечером Милица моли кнеза Лазара да јој не води сву браћу на Косово, него да јој бар једнога остави у Крушевцу; кнез јој допусти.* (33—97.) *Кад сутра-дан пође војска, Милица на градској капији зауставља прво Бошка Југовића па онда свакога брата редом, али неће ни један да остане; Милица од жалости паде у несвест.* (98—109.) *Кад прође кнез Лазар и види Милицу*

онесвешћену ожалости се те нареди слузи Голубану да он остане код ње. (110—118.) *Голубан с тешким срцем одведе госпу у двор, али се не могаше савладати, него оде за војском.*

8. мушка глава, мушкарац (тако се каже и „женска глава"). 14. *брата сестри од заклетве*, да сестра има брата којим ће се заклињати. — 23. *огране сунце*, роди се. — 26. *а̀лâ̄ј*, одељење уређене војске. — 27. *ко̀њи̏к*, ко̀њани̏к. — *под бојним копљима*, са б. к., наоружани б. к. — 29. *кр̀ста̂ш ба̀рјак*, или *кр̀стат ба̀рјак*, застава на којој има знак крста. — 40. *а̏лат*, црвен коњ, ри̏ђа. — *ва̏с*, сав. — 42. *побратиме*, тако се више пута уз песму гуслар обраћа слушаоцу. — 75. *јѐдек*, коњ за параду, коњ који се води у поводу. — 76. *сувијем златом*, чистим златом, овде се мисли ‚покровцима од злата' — 77. *ку̀лâш*, коњ онаке длаке кака је у миша (сив). — 83. *једек'*, скраћено ради стиха, стоји место ‚једеке'. 99. *обѐзнâни се*, обнезнани се. — 112. *коњ лабуд*, ваљда бео коњ. — 115. *одољети*, одолијѐвати, одупрети се, победити. — 118. *посједе га*, узјаха на њ.

V. ВЕРАН СЛУГА

Садржина. (1—28.) *Стеван Мусић наређује слузи Ваистини да га ујутру рано пробуди да иду на Косово.* (29—68.) *Кад је слуга хтео да изврши наредбу, замоли га, братимећи га, жена Стеванова да га не буди, јер је нешто зло снила.* (69—88.) *Слуга прими посестримство, али не пристаје на молбу, јер он не сме бити господару неверан а боји се и кнежеве клетве.* (89—109.) *Стеван се и Ваистина опреме и оду с војском на Косово.*

2. *Мајдан чисто сребрни,* у песми место: Сребрни Мајдан; баштина властеоске породице Мусића бише у Лабу; тамо где утиче речица Брвеница у Лаб стајаше некад варошица *Брвенйк;* ову варошицу зове песма „мајданом чисто сребрним", јер овај крај беше богат у сребрним рудама. — 8. *санак боравити,* у песми место ,спавати'. — 10. *пред господског двора,* ради стиха место: пред господски двор. — 16. *рочйште,* место на којем је уречен састанак. — 29. *дȕшек,* постеља (модроц). — 49. *ȁхар,* види II. 93. — 40. *вйтêз,* јунак, у песмама се говори и о добру коњу. — 44. *крстат барјак,* види IV. 29.—49. *уз господског двора,* као горе 10.—50. *чардȁк,* зграда што стоји на четири стуба. У Турака је чардак малена соба, на четири угла, отворена на све стране, на крову од куће, где се суши рубље и седи ради свежа ваздуха. Овде јамачно значи исто што и ,двор'. — 53. *кôб,* сусрет, (кобити, срести); *кôб га кȍби,* у песми ,срете га' — 55. *Богом брате* (или „по Богу да си ми брат"), тако кажу Срби, кад у невољи зову кога у помоћ или га што моле, и после тога им је он побратим; да се заклетва још појача, додаје се: *вишњим Богом и светим Јованом.* — 58. *јȁко,* сад. — 60. *вид'ла,* скраћено ради стиха место ,видела'; *видети сан,* снити. — 61. *јȁто,* много птица у гомили зове се јато. — 65 *тȁбор,* око („логор"). — 67. *знаменије,* црквено-словенска реч, знак, сведоцба. — 81. *пољски берȉћет,* пољски род, летина (значи и *напредак*). — 85. *ушéта,* уђе, тако се често у песмама каже ,шетати' место ,ићи'. — 92. *сȁбља ȍковȁна,* сабља украшена, на пр. сребром. — 93. *кȍндȉр,* чаша („пехар"). — 94. 95. Обично се каже: напија *у* славу Божју, *за* срећна пута, часном крсту. — 96. 97. Смисао је ова два стиха: и пре поласка

из двора на пут и при повратку у двор с пута војвода за столом напија у славу Божју. Обичај је и сад да се при поласку напија од прилике овако: „Ко ће на пут, срећан му пут, ко остаје у дому, остао у велику добру, ако Бог да!“ (Вук С. Караџић у „Рјечнику“ код речи „напијати“). Вук тумачи овај 98., доста нејасни, стих овако: „т. ј. и *прво* и *посљедње*, нигда више у своме двору неће у славу напијати“. — 106. *бубњи и свирале*, у старој српској војсци је било труба (а ваљда и бубњева), да се војсци даје знак. — *бу̏бњи*, обичније ‚бу̏бњеви‘ види III. 3., ‚таламбас‘.

ПРЕЛОМ

НЕБЕСКО ЦАРСТВО — ВЕРА И НЕВЕРА — УХОДА

VI.

Полетио соко птица сива
од светиње од Јерусалима,
и он носи птицу ластавицу.
То не био соко птица сива,
веће био светитељ Илија; 5
он не носи птице ластавице,
веће књигу од Богòродице,
однесе је цару на колено,
сама књига цару беседила:
„Царе Лазо, честито колено! 10
„кôме ћеш се приволети царству?
„или волиш царству небескоме,
„или волиш царству земаљскоме?
„Ако волиш царству земаљскоме,
„седлај коње, притежи кòлане, 15

„витезови сабље припасујте,
„па ỳ Турке јуриш учините:
„сва ће турска изгинути војска;
„ако л' волиш царству небескоме,
„а ти са̀крôј нȁ Косову цркву, 20
„не вòди јој тѐмељ од мермера,
„већ òд чисте свиле и скѐрлета,
„па причести и нареди војску:
„сва ће твоја изгинути војска,
„ти ћеш, кнеже, с њоме погинути.“ 25

А кад царе саслушао речи,
мȉсли царе мȉсли свȁкојâке:
„Мили Боже, што ћу и како ћу?
„кôме ћу се приволети царству?
„да или ћу царству небескоме? 30
„да или ћу царству земаљскоме?
„Ако ћу се приволети царству,
„приволети царству земаљскоме,
„земаљско је за малѐно царство,
„а небеско увек и до века . . .“ 35

Цар воледе царству небескоме,
а него ли царству земаљскоме,
па сакроји нȁ Косову цркву,
нѐ води јој темељ од мермера,
већ òд чисте свиле и скѐрлета, 40
па дозива српског патријара

и дванаест великих владика,
те прѝчêсти и нàрêди војску.

VII.

Славу слави српски кнез-Лазаре
нà Косову пољу широкоме
ỳ табору пòд свилним чадòром,
славу слави пророка Амоса.
Сву господу зà софру сјѐдао, 5
сву господу и господичиће:
с десне стране стâрог Југ-Богдана,
и до њега девет Југовића;
а с лијеве Вука Брâнковића,
и осталу сву господу редом; 10
ỳ заставу вȍјводу Милоша,
и до њега дв'је српске вȍјводе:
једно ми је Мусићу Стеване,
а друго је Топлица Милане.

Цар узима златан пѐхâр вина, 15
па говори свој господи српској:
„Кòме ћ' ову чашу наздравити?
„Ако ћу је напит' по старјéштву,
„напићу је старом Југ-Богдану;
„ако ћу је напит' по господству, 20
„напићу је Вуку Бранковићу;
„ако ћу је напит' по милòсти,
„напићу је мојим девет шура,

*

„девет шура, девет Југовића;
„ако ћу је напит' по љепоти, 25
„напићу је Мусићу Стевану;
„ако ћу је напит' по висини,
„напићу је Топлици Милану;
„ако ћу је напит' по јȕнâштву,
„напићу је вȍјводи Милошу. 30

„Та ником је другом напит' нећу,
„већ у здравље Милош-Обилића:
„здрав Милошу, вјеро и невјеро!
„прва вјеро, пȍгоња невјеро!
„сјутра ћеш ме издат' нȁ Косову 35
„и одбјећи турском цар-Мурату;
„здрав ми буди и здравицу попиј;
„вино попиј, а на част ти пȅхâр!"

Скочи Милош нȁ ноге лȁгане,
пак се клања до земљице црне: 40
„Хвала тебе славни кнез-Лазаре!
„хвала тебе на твојој здрȁвици,
„нȁ здравици и на дару твоме,
„ал' не хвала на такој бесједи;
„јер, тако ме вјера не убила! 45
„ја невјера никад био нисам,
„нит' сам био, нити ћу кад бити,
„него сјутра мислим ȕ Косову
„за хришћанску вјеру погинути;
„невјера ти сједи уз кољено, 50
„испод скȕта пије хладно вино!

„А проклети Вуче Бранковићу!
„сјутра јесте лијеп Вйдов дȁнак,
„видјећемо ỳ пољу Косову
„ко је вјера, ко ли је невјера. 55
„А тако ми Бога великога!
„ја ћу отић' сјутра ỳ Косово,
„и заклаћу турског цар-Мурата,
„и стаћу му ногом пòд грȍце;
„ако ли ми Бог и срећа дȁле, 60
„те се здраво ỳ Крушевац вратим,
„ухватићу Вука Бранковића,
„везаћу га ỳз то бојно копље,
„као жена кудјељ' ỳз преслицу,
„носићу га ỳ поље Косово.“ 65

VIII.

„Побратиме, Косанчић-Иване!
„јеси л' турску ухòдио војску?
„је ли много војске ỳ Турака?
„можемо ли с Турци бојак бити?
„можемо ли Турке придобити?“ 5

Вели њему Косанчић-Иване:
„О мој брате Милош-Обилићу!
„ја сам турску војску ухòдио,
„јесте силна војска ỳ Турака;
„сви ми да се ỳ со прометнемо, 10
„не би Турком ручка осолили.
„Ево пуно петнаест данака

„ја све хо̏дâх по̀ турској о̀рдији,
„и не нађох краја ни хеса̏па:
„о̀д Мрамора до̀ Сува Јавора, 15
„о̀д Јавора, побро, до Са̀злије,
„до Са̀злије на ћѐмер ћуприје,
„од ћу̀прије до̀ града Звѐчана,
„од Звѐчана, побро, до Чѐчана,
„од Чѐчана врху до планине — 20
„све је турска војска притиснула:
„коњ до коња, јунак до јунака,
„бојна копља као чарна гора
„све барјаци као и облаци,
„а чадо̀ри као и сњегови; 25
„да и̏з неба пла̏ха киша падне,
„нигдје не би на земљицу пала,
„већ на добре коње и јунаке.
„Мурат пао на Ма̀згит на̏ поље,
„ухватио и̏ Ла̂б и Си̏тницу. 30

Још га пита Милош Обилићу:
„Ја Иване, мио побратиме!
„гдје је ча̀дор силног цар-Мурата?
„Ја сам ти се кнезу за̀текао,
„да закољем турског цар-Мурата 35
„да му станем ногом по̀д гр̏оце?“

Ал' говори Косанчић Иване:
„Да луд ти си, мио побратиме!
„Гдје је ча̀дор силног цар-Мурата?
„Усрѐд турског силнога табора; 40

„да ти имаш крила соко̀лова,
„пак да паднеш и̏з неба ведрога,
„перје меса не би и̏знијело.“

Тада Милош заклиње Ивана:
„О Иване да мој мили брате, 45
„нерођени, као и рођени!
„немој тако кнезу казивати,
„јер ће нам се кнеже забринути,
„и сва ће се војска поплашити,
„већ овако нашем кнезу кажи: 50
„има доста војске у̀ Турака,
„ал' с' можемо с њима ударити
„и ласно их придобит' можемо;
„јѐра није војска од мејдана,
„већ све старе хо̀џе и ха̀џије, 55
„занатлије и младе ћа̀рџије,
„који боја ни видјели нису,
„и̏стом пошли да се хљебом хране;
„а и што је војске у̀ Турака,
„војска им се јесте побољела 60
„о̀д болести тешке срдо̀боље,
„а добри се коњи побољели
„о̀д болести коњске сака̀гије.“

Тумач

VI. НЕБЕСКО ЦАРСТВО

Садржина. (1—25.) *Свети Илија доноси кнезу Лазару на Косово од Богородице писмо, у којем му*

се нуди, или да се приволи земаљском царству, па ће победити Турке, или да се приволи небеском царству, па ће погинути и он и војска му. (26—43.) *После подуже борбе цар се приволи небеском царству, јер оно је вечно; сагради цркву и у њој причести војску, како му беше наређено.*

Смисао је ове песме: Суђено је било да српско царство пропадне. Косовски борци су знали да не могу Турцима одолети, али су ипак волели јуначки изгинути него се као страшивци предати Турцима; неверници су освојили царство само с великом муком и с потоцима своје, турске, крви. — 2. *Јерусалим,* престоница царева јеврејских, „свети град" хришћанима, јер је у њему страдао и васкрсао Спаситељ. — 6. *птице ластавице,* каже се и: птицу ластавицу. — 10. *честито колено,* честити, племенити роде. — 15. *кȍлан,* појас којим се притегне седло за коња (напред, II. 95., вели се за бана Страхињића, кад је седлао коња: „како ли га тврдо опасао!") — 17. *јуриш,* удар, нападај. — 20 *сȁкрȍј,* обично ‚скрој'; овде ће се црква правити од платна, да се може преносити, а неће се зидати, те се стога вели: сакрој цркву. — 21. *водити темељ,* обично се каже: ‚ударити' темељ. — 22. *скѐрлет,* тканина црвене боје. — 30. место: *да или . . . да или,* каже се обично: *да ли* ћу царству неб. *или* ћу ц. з. — 34. 35. у обичном говору би се рекло: земаљско је царство *за мало,* а небеско (траје) увек и до века. — 41. *српског патријара,* цар Душан је, прогласивши се за цара, подигао и поглавицу српске православне цркве на достојанство патријара; од онда се српска патријаршија држала у Пећи, с малим прекидањем, све до пре својих 130 година, кад су је Турци коначно укинули.

VII. ВЕРА И НЕВЕРА

Садржина. (1—14.). *У очи Видова дна слави кнез под шатором своје крсно име.* (15—38). *За софром су све војводе, али он наздравља Милошу Обилићу и кори га што хоће да га изда Турцима.* (39—65.) *Милош одбија од себе прекор и заверава се да ће показати да није невера: отићи ће у турски табор и заклаће цара Мурата; ако се срећно врати, осветиће се Вуку Бранковићу, јер је он клеветник и издајица.*

1. *слава*, крсно име, (Срби кажу још: свѐтац, свѐтō, блâг дâн, кршњâк, служба). — 3. *чадор*, шатор; ако није за војнике, каже се и ‚шатра‘. — 5. *сјѐдати*, сјѐсти кога за софру, посадити. — 6. *господичић*, господинов син, млад господин. — 11. *зäстава*, место на дно стола према горњем челу. — 15. *пехар*, чаша, кондир. — 17. *наздравити*, напити вино у чије здравље. — 18. *старјешство*, обично се каже, ‚старјешинство‘. — 20 *по господству*, Вук Бранковић беше веома угледног племена, с тога га и мође кнез одма до себе (‚уз колено‘). — 22. *мйлôст*, овде значи: љубав, мйлошта. — 33. *вјѐра*, човек који држи веру, *нѐвјера*, неверник, који не држи веру, него је преломи. — 34. *пôтоњй*, који долази по том, после тога; — смисао је овога стиха: прво си ми био веран, а после си ме изневерио. — 36. *и одбеђи*, разуме се: *одбеђи ћеш.* — 37. *здрäвица*, чаша из које се пије у здравље; кнез Лазар мисли онај ‚златни пехар‘ којим наздравља и који сад поклања Милошу. — 38. *нä чâст ти*, улепшано речено место ‚узми‘. — 39. *лäган*, лäгахан, лак. — 41. *тѐбе*, обично се говори ‚теби‘. — 45. *тако ме вјера не убила*, заклетва. — 50. *сједи ти уз кољено*, сједи уз тебе. — 51. *скȳт*, пѐш, окрајак

хаљине. — *испод скýта пије хладно вино*, под твојим окриљем п. хл. в.; уз тебе седи, а мисли ти о злу. — 53. *Вйдов дâн*, 15. јуна слави православна црква, осим пророка Амоса, и св. мученика Вита (*Вит* се зваше, а Срби га прозваше *Вид*), који се родио на острву Сицилији за доба римскога цара Диоклецијана, кад су прогањали хришћане. Отац св. Вита беше Грк незнабожац, али зато Вит ипак већ у дванаестој години поста хришћанином, и не хтеде се одрећи хришћанске вере ни на молбе очеве, ни кад га Диоклецијан удари на страховите муке. У мукама је издахнуо, али је остао тврд у вери. — 64. *кудіељ'*, ради стиха окрњено, место ‚кудјељу'.

VIII. УХОДА

Садржина (1.—30.), *Иван Косанчић је послан да уходи турску војску; вративши се, казује Милошу колика је, каква је и како је размештена.* (31—43.) *Милош му каже како се заверио да ће убити Мурата, па га пита, може ли се то извести; Иван сумња.* (44.—63.) *Милош га моли да о турској војсци не казује тако, него нека ствар ублажи, јер ће се иначе уплашити кнез и сва војска.*

2. *Ухдити војску*, извидети („шпијонирати"); ўхода, шпијон. — 13. *дрдија*, војска. — 14. *хѐсâп*, рачун. — 15. *Мрâмор*, село на Косову на југоистоку од Приштине. — *Суви Јавор*, овде се мисли, по свој прилици, село Јавор на речици Дреници, која с леве стране утиче у Ситницу; дакле је Јавор преко пута од Мрамора, на западном крају Косова. — 16. *Сâзлија*, блато на јужном крају Косова, из којега истиче Ситница; више блата има и село Сазлија. — 17. *ћѐмер*, појас за

новце, овде свод; — *ћуприја*, која се овде спомиње, може бити да је Бабин мост који води преко Лаба из Приштине у Вучитрн. — 18. *Звечан*, развалине старога града на једном огранку планине Рогозне, где се улива Ситница у Ибар; ово је најсевернији крај Косова, северо-западно од вароши Митровице. — 19. *Чечан* је забележен на Мишковићевој карти југо-западно од Звечана, на планини, као развалина. — 20. Ако је Чечан тамо, онда *„врху до планине“* означује Девич и Чичавицу. — 15—20. Скоро сва места, која се овде спомињу, и сад стоје на Косову (види Додатак II. 1. 2.); само не може бити да је турска војска стајала на толиком простору, јер то је управо цело Косово; гуслар је турску војску и простор, на којем стајаше, увећао. — 26. *плаха* киша, брза, нагла киша. — 29. *Мазгит-поље*, поље око села Мазгита, које стоји између Приштине и речице Лаба. — 34. *затећи се*, заветовати се, обавезати се. — 43. *перје* место ‚крила‘, *меса* место ‚тела‘. — 46 *нерођени као и рођени*, побратим је брат нерођен (т. ј. није једне крви), али је мио као да је рођени брат. — 53. *ласно*, лако. — 54. *јера*, *јер*. — *војска од међана*, војска за бој, јуначка (види II. 7.). — 55. *хоџа*, муслимански свећеник, — *хаџија*, поклоник, који иде да се поклони ћаби, мусломанској светињи у арапској вароши Меки; (хришћан и иду у Јерусалим да се поклоне гробу Господњем). — 56. *ћаџија*, трговац, — 58. *истом*, само, тек. — 61. *срдобоља*, дизентерија. — 63. *сакагија*, сакага, коњска болест.

ПРОПАСТ

МИЛОШ — БОЈ — ОСВЕТНИК

IX.

Јоште сунце не бјеше на источној овој
страни,
а Обилић дȍпаде пред шатȍре прѐд цареве
с побратимом Миланом и Иваном Косанчићем.
Тад пођоше врли Турци св'јетлу цару
говорити:
„Ево теби пред шатȍром Милоша
Обиловића! 5
„он ти се је ȍдвргȏ од војске Лазара кнеза
„и дȍшȏ је у помоћ теби цару честитоме.“
А он, царе свијетли, Турцим' својим
одговара,
да Милоша доведу пȍд свиони његов шатор.

Кад је дȍшȏ Милошу прѐд цара пред
честитога, 10

пође њему овако св'јетли царе говорити:
„Оваки су закони, Милошу, у земљи мојој,
„кȍ год к мени доходи, да ми се л'јепо поклони,
„пак да моје пољуби кољено од десне ноге.“

Пође ти се Милошу св'јетлу цару да поклони, 15
и пригну се да му љуби кољено од десне ноге —
златан ха̀нцâр повадио и њиме га је ударио,
и јоште се повратио и ногом га притиснуо;
једним скоком поскочио из шатȍра из његова,
а врже се с другијем на̀ витêза коња свога, 20
и на коњу побјегну ни̏з Косово равно поље.

Тада Турци кликнуше страшним гласом у једанпут:
„Милош цара уд'рио, ал' га није погубио!“
И за̀ њим се подигну сва турачка врла сила.
А кад видје Милошу врле Турке око себе, 25
са̀ сабљом се у ру̏ци према њима повратио,
много бјеше Турака сабљом својом погубио,
а што њему бјежаше, побратиму нѐ могâше,
побратиму Милану и Ивану Косанчићу.

Али бјеше Милошу хȳда̂ срећа прискочила: 30
Турци њему бијаху побратиме погубили;
зато јунак Милошу јоште ништа нѐ хајâше.

Али му је опета хȳда̂ срећа прискочила,
глас изи́де и̏з облака и Турцима го̀ворâше:
„Али Турци не видите, испале вам црне очи! 35
„где је Милош о̀клопљен и под њиме коњиц добар,
„свијех ће вас данаске до једнога погубити;
„мећите му пред ко̀ња штѝтове и сабље брѝтке!“
Када Турци бијаху тога гласа разумјели,
пред коња му метнуше штѝтове и сабље брѝтке, 40
бјеше му се под њи́ме добар коњиц пота̀кнуо,
а Турци прискочише те му ногу одсјекоше.

Кад се Милош видио без јуначке десне ноге
ȳ руку се бијаше бојна копља до̀бавио,
те се иде на њему мјесто ноге пода̀пират. 45
И јоште се нѐ даде врлим Турцим' погубити,
па̂ка јадан покликну из својега грла танка:
„Гдје си, кнеже Лазаре, видио те Бог велики!
„помози ми, мој тасте, сада или никад више;
„Турке сам ти све стјѐро̂ на Си̏тницу пла̂ху р'јеку, 50
„њешто сам их погубио, а њешто се истопило!“

X.

Глас до̏паде славну кнез-Лазару,
три во̏јводе да му изгибоше,
да је Милош цара распорио
и велике јаде починио,
док му Турци савезаше руке; 5
па̄к за̏плака славан кнез-Лазаре:
„Ај, Милошу моја вјерна слуго,
„с ким ћу сада у бој на Турчина?
„Ко ће моју соко̀лити војску,
„кад су мени крила поломљена?“ 10

Па он са̏брâ своје во̏јеводе,
па је с њима савјет учинио,
силовиту војску разредио.
Цар с' обзире с десна на лијево:
нема њему најбољег војводе, 15
нема њему Страхињића бана.
То је цару врло мучно било,
па о̏д срца лоше уздахнуо.

И̏стом кнеже наредио војску,
па̀ Косово ударише Турци. 20
Кнез посједе голема зѐлѣнка,
па он кре́ну силовиту војску,
патјераше коње на ћуприју;

коњанике, најбоље јунаке,
дочекаше Турци као вуци, 25
пак се стаде крвца прољевати.

Мàче војску Богдан-Јуже стари
с девет си́нâ девет Југовића,
како девет сивих соко̀ло̂вâ,
ỳ сваког је девет хи̏љâд' војске, 30
а ỳ Југа дванаест хиљада,
па се бише и секоше с Турци:
седам па́шâ бише и убише,
кад осмога бити запо̀чêше,
ал' погибе Богдан-Јуже стари, 35
и погибе осам Југовића,
сам остаде Бошко Југовићу
са крста́шем у руци барјаком.

Мàче војску Мусићу Стјепане,
мио сѐстрић српског кнез-Лазара, 40
и са њиме Ваистина слуга.
У Мусића многа силна војска,
многа војска шездесет хиљада,
те се бише и секоше с Турци:
осам па́шâ бише и убише, 45
деветога бити запо̀чêше.
ал' погибе Ваистина слуга,
а Мусић је грдних рана до̀по̂,
њега Турци с ко̀њма прегазише;
и њихова сва изгибе војска. 50

Ма̀че војску српски кнез-Лазаре;
у Лазе је силан Срѐбаљ био,
седамдесет и седам хиљада,
па разгоне по̀ Косову Турке,
не даду се ни гледати Турком, 55
да камо ли бојак бити с Турци.

Боже мили, чуда великога!
да је коме стати па видјети:
све је поље тама притиснула
а о̀д паре коњске и јуначке; 60
не види се сунце о̀д облака,
ни зелено̀ поље од јуна́ка̂,
а по трави изломљена ко̀пља,
бри̏тке сабље и дуги мачеви;
стоји јека коња и јунака, 65
вију вуци, гракћу гавранови. . .

Но гдје срећа, ту је и несрећа.
Тад би Лаза надвладао Турке,
бог убио Вука Бра̑нковића!
он издаде таста на̑ Косову 70
и одведе дванаест хиљада
све бојни́ка, љутог о̀клопни̏ка.

Тада Лазу надвладаше Турци.
и погибе српски кнез-Лазаре,
и његова сва изгибе војска, 75
седамдесет и седам хиљада!

Све је свето и честито било
и миломе Богу при̏ступачно.

XI.

Доцкан стиже Страхињићу бане
из тазбѝне у малену Ба̏њску:
ал' му двори огњем попаљени,
стара мајка са душом се бори.
Кад то виде Страхињићу бане 5
кол'ко беше јунак од јунака,
проли сузе ни̏з господско лице.
Докле нађе своје верне слуге,
докле нађе Срђу Злопо̏глеђу,
док је стару сахранио мајку 10
прођоше га три бијела дана.
Купи војску што год брже може,
да он иде на̏ бој на̏ Косово,
на заповест цара честитога,
честитога славног кнез-Лазара. 15
А кад бане сакупио војску,
сакупио дванаест хиљада,
крену војску, пође на̏ Косово,
и са њиме Срђа Злопо̏глеђа.

Бела их је зора забе́лила 20
на̏ Косову, красном пољу равном,
сусрете их Косовка девојка,
у ру̏ку̏ јој два конди́ра златна,

оба златна, ал' обадва празна,
под пазухом клòбȳк свѝле бе́ле, 25
за клобу́ком бе́ла ки̏та перја,
ȳ дну перје сребром заливено,
а по среди златом преплетено,
а по врху бисером кићено;
ал' беседи Страхињићу бане: 30
„Божја помоћ, моја секо драга!
„где си, душо, на ȍграшју била?
„откуда ти клòбȳк свиле бе́ле?
„дај ми, секо, клобук свиле беле,
„да га познам, ко̄га је вȍјводе; 35
„а тако ми срећна пута мога,
„невере ти учинити нећу!“

Ал' беседи Косовка девојка:
„Здраво да си, кнежева вȍјводо!
„нисам нигде на ȍграшју би́ла, 40
„рано ме је пробудила мајка,
„ми ранимо те воду грабимо;
„кад ја дођох на̀ воду Сѝтницу,
„ал' Ситница мутна и пȍводна,
„носи, брате, коње и јунаке, 45
„турске капе и бијеле ча̂лме,
„красне српске бијеле клобу́ке.
„Овај клòбȳк близу краја бѐше,
„ја за̀газих ȳ воду Сѝтницу,
„и ȳхватих клобук свиле бе́ле, 50
„брата имам од мене млађега,

*

„носим клобук брату рођеноме,
„ја сам млада, мило ми је перје.“
Клобук даде кнежевој војводи.

Чи̂м га виде Страхињићу бане, 55
чи̂м га виде, ти̂м га и познаде,
про̏су сузе ни̏з господско лице,
ѝдари се по колену руком,
чисти скѐрлет на колену пуче,
златна копча на десном рукаву: 60
„Тѐшко мени и до Бога мога!
„на мени је останула клетва
„од мојега честитога кнеза. . .“
Клобук даде Косовци девојци,
па се ма̀ши у џепове руком, 65
те јој да̀де три дуката жута:
„На̂ј ти, секо, Косовка девојко!
„а ја идем на̀ бој на̀ Косово
„у пресвето име Исусово;
„ако Бог да, те се натраг вратим, 70
„лепшим ћу те даривати даром:
„ако л’, секо, ја погибох амо,
„помени ме по пѐшкешу моме.“

Ударише коње ма̀музама,
па Ситницу воду пребродише, 75
у ѐрдију турску угазише.
Иде бане по пољу Косову,
иде бане на четири стране,

тражи бане силна Влах Алију,
ал' не може бане да га нађе. 80
Колико се бане расрдио,
у Турке је ђуриш учинио,
по један пут брйтком сабљом махне,
брйтком сабљом и десницом руком,
пак двадесет одсијѐче глава; 85
а слуга му Срђа Злопо̀глѐђа
све два и два на копље набија,
преко себе у Ситницу тура.

Тако њима Бог и срећа даде,
те три па̀ше бише и убише; 90
кад по̀чѐше бити четвртога,
ту погибе Страхињићу бане
и са њиме Срђа Злопо̀глѐђа
и војске му дванаест хиљада.

И ту нам је и кнез погинуо, 95
ту су Србљи изгубили царство
честитога цара земаљскога. . . .

Тумач

IX. МИЛОШ

Садржина. (1—9.) *Рано ујутру оде Милош са два побратима у турски табор; Турци мисле да хоће да се преда те га пусте султану под шатор.* (10—21.) *Султан му пружа десну ногу да је пољуби, а Милош га прободе ханџаром,* (22—32.)

скочи на коња и бори се, док не погинуше Иван и Милан. (33—52.) *Тек кад му метнуше пред коња штитове и сабље, савладаше га; Милош зове Лазара у помоћ.*

1. *овој*, не значи овде ништа, него је метнуто да се испуни стих. — 2. *дȍпаде*, дотрча, дође. — 4. вр̏ли, ваљани, добри. — 5. *Обиловић*, у песмама се и овако зове Милош место обичнога ‚Обилић'. — 6. *ȍдвргô* место ‚одвргао', одметнуо. — 9. *свйони*, свилени. — 17 *злáтан хàнцâр*, велик нож позлаћених корица. — 20. *с другијем*, разуме се скоком. — *витез коњ*, види V. 40. — 24. *тȕрачка*, обично се каже ‚турска'. — 30. *хȕдâ срѐћа*, зла срећа. — *прискочила*, обично се каже: беше га задесила — 32. *хȁјâше*, мараше. — 35. *ȁли*, или, зар? — 36. *ȍклопљен*, оклȍпити значи покрити, особито оклопом; (*оклоп* је од металних плоча и плочица, које су међу собом спојене; док не беше ватреног оружја, оклопом су заклањали важније и осетљивије делове тела од удара сабље, стреле и копља; главу су заклањали *шлемом* а руке металним *рукавицама*; оклопе су имали и коњи, нарочито на глави, врату и грудима). — 38. *штȋт* је био од коже, од дрвета или од метала, и носио се на левој руци; имао је округао или дугуљаст облик, напред је био испупчен. — *брȋтка*, оштра као бријач. — 41. *потȁкнуо*, обично се каже ‚спотакнуо', запео о нешто па посрнуо. — 43. *јуначке десне ноге*, у песмама је у јунака све јуначко. — 44. *дȍбавио се*, задобио је, дочепао је. — 45. *подȁпирати се*, обичније је ‚подȕпирати се'. — 47. *пâка*, пâк, па. — 50. *илȁха ријѐка*, брза.

X. БОЈ

Садржина. (1—26.) *Кнез Лазар чује шта је Милош учинио, па нареди војску, у том ударе и Турци*

и започе се бој. (27—38.) *Улази прво у борбу Југ Богдан са Југовићима* (39 - 51.) *па Мусић Стеван; сви се боре јуначки, али подлегну.* (52—78.) *Кад најзад уђе у борбу кнез Лазар, наста страховит покољ у којем ипак погибе и кнез и његова војска, јер издаде Вук Бранковић.*

1. *глас дȍпаде,* брзо дође. — 9. *сокȍлити,* храбрити. — 10. *крила поломљена,* што су птици крила, то су кнезу његове војводе; без њих се не може борити, као што ни птица не може летети, кад су крила поломљена. — 23. *натјераше коње на ћуприју,* може бити да се овде мисли Бабин мост на Лȁбу о којем беше напред реч, VIII. 17. — 27. *мȁче војску,* крену. — 28. *си́нȁ,* обично, ‚синȍвȁ'. — 30. *хȉљȁд',* место хȉљадȁ. — 33. *пȁша,* највиши чин у грађанској и војничкој служби у Турака. — 33. 34. смисао је: разбише седам одељења турске војске, које води паша, кад ударише на осмо одељење. . . — 40. *сȅстрић* (сȅстричић, нȅћȁк), сестрин син. — 48. *дȍпасти рȁнȁ,* задобити ране; — *грдне* ране, каже се и ‚тешке ране'; — 52. *Срȅбаљ,* исто што: Срȅб, Срȅбо, Срȅбин, Срȅбља, Срȅбљанин, Срȅбљȁк итд. — 55. *не даду се ни гледати Турком,* Турци су се тако смéли, да нису имали кад ни да их добро виде, а камо ли да се с њима бију. — *Турком,* данас је обичније, Турцима'. — 63. 64. *кȍпље* беше дугачко око 2 метра, можда и дуже, на крају беше насађено шиљасто гвожђе за бодење; — *сȁбља* је крива, на крају пошира, удешена за сечење; *мȁч* је прав, нешто ужи од сабље, и више удешен за бод. — 66. *вȉје,* вȉјати значи урлати (вук виј̏е, пас лаје). — 72. *бȍјнȉк,* ратник, борац. — *ȍклопнȉк,* коњаник под оклопом и тешким оружјем. — 78. *Богу прȉступачно,* има приступа Богу.

XI. ОСВЕТНИК

Садржина. (1—19.) *Вративши се из тазбине, бан Страхињић сахрани мајку, брже боље скупи војску, па се крене са Срђом Злопоглеђом на Косово.* (20—73). *Тамо сретне девојку са два клобука у руци, која му исприча, да их је извадила из Ситнице; Страхињић позна један клобук и по причању девојчину види да је бој отпочео.* (74—88.) *Журно пођоше на Турке; Страхињић тражи Влах-Алију, али не могаше га наћи.* (89—97.) *Борећи се погибе и он и сва му војска.*

20. *зора их је забе̏лила на Косову*, у зору стигоше на Косово. — 23. *у ру̀ку̑*, у рукама. — 25. *кло̀бу̑к свиле беле*, капа од беле свиле. — 31. *Божја помоћ!* поздрав који значи исто што и ‚помози Бог!‘ — *се̑ко*, Срби обично и туђина зову сродничким именом, ако му не знају правога, и то вршњака: брате, побратиме, сестро, снахо, снашо; старијег од себе: чико, тето, деда, ма̄јко; млађега: синко, синовче, ћерко. — 32. *о̀гра̑шје*, сукоб, борба; Страхињић мисли да је девојка била негде у боју, кад носи клобуке. — 39. *здра̏во да си*, поздрав српски. — 44. *по̀водна*, набујала, нарасла. — 46. *турска капа*, зове се обично ‚фе̏с‘. — *ча̑лма*, (са̀рук, турбан), комад платна који Турци обавију око главе преко феса. — 73. *пе̏шкеш*, дар, поклон.

ПОСЛЕДАК

ПУ̂СТИ ГЛА̂СИ — МАЈЧИНА ЖРТВА — ХУДА СРЕЋА

XII.

Кад ӯ јутру јутро освануло,
пошетала царица Милица
йспод гра̂да бијела Крушевца,
с њоме шећу двије миле кћери:
Вукосава Милош-Обилића, 5
и с њом Мара Вука Бра̂нковића;
оне шећу брижно, невесело,
поглѐдују друмом широкијем.

К њима језди Вла̀дета во̏јвода
на̀ дорату на коњу доброме; 10
Владета је коња ознојио
и у б'јелу пјену обукао.

Пита њега царица Милица:
„Ој Бога ти, босанска војводо,

„што си тако коња ознојио? 15
„не идеш ли са̀ поља Косова,
„нѐ видје ли честитога кнеза?“

Ал' бесједи Владета војвода:
„Ој Бога ми, царице Милице!
„та ја идем са̀ поља Косова, 20
„ал' нѐ видјех честитога кнеза,
„већ ја видјех кнежева зѐлѐнка,
„тјерају га по̀ Косову Турци,
„а кнез, мислим, да је погинуо.“

Кад то за̏чу царица Милица, 25
про̀ли сузе низ бијело лице,
пак још пита Владету војводу:
„Још ми кажи, босанска војводо!
„кад си био на̀ Косову равну,
„нѐ видје ли девет Југовића 30
„и десетог старог Југ-Богдана?

Ал' бесједи Владета војвода:
„Та ја про̀ђох кро̀з Косово равно
„и ја видјех девет Југовића
„и десетог старог Југ-Богдана: 35
„они бјеху ѝ поља Косова,
„крваве им руке до рамена
„и зѐлени ма̏чи до̀ балча̂ка̂,
„али су им малаксале руке
„сијекући по̀ Косову Турке. 40

Још му рече царица Милица:
„Стан' почекај, Влàтко војевода!
„нѐ видје ли још два зета моја:
„Брâнковића, Милош-Обилића?

Ал' бесједи Влàдета вȍјвода: 45
„Госпо моја, царице Милице,
„кад ја дођох на Косово равно,
„чуо јесам за Милоша, госпо,
„да стајаше крај воде Ситнице,
„нà бȍјно се копље наслонио, 50
„бојно му се копље преломило,
„пак на њега Турци навалише,
„досад, мислим, да је погинуо;
„ал' нѐ видјех Вука Брâнковића,
„нѐ видјех га, нѐ вид'ло га сунце! 55
„он ѝздаде честитога кнеза
„и одведе дванаест хиљада,
„госпо моја, љутог оклопника

Кад то зачу царица Милица
и зачуше двије миле кћери, 60
уд'рише им сузе од очију,
оне иду на бијелу кулу
кукајући и лице грдећи.

Кад је било вече о вечери,
стаде јека граду на капији, 65
трком трчи јунак нà коњѝцу,

носи десну ў лијевој руку,
на њему је рана седамнаест,
вас му коњиц ў крв огрезнуо.
Познаде га царица Милица, 70
па му тужна јадна бесјеђаше:
„Што је, болан, слуго Голўбане,
„зар издаде цара на Косову?“

Ал' говори слуга Голўбане:
„Скин' ме, госпо, са коња витеза, 75
„умиј мене студѐном водицом
„и залиј ме црвенијем вином,
„тешке су ме ране освојиле“.
Скиде њега госпођа Милица,
и уми га студѐном водицом, 80
и зали га црвенијем вином.

Кад се слуга мало повратио,
пита њега госпођа Милица:
„Што би, слуго, ў пољу Косову?
„чија ли је војска задобила? 85
„погибе ли славни кнеже Лазо?
„погибе ли стари Југ-Богдане
„са својијех девет Југовића?
„гдје погибе Милош војевода?
„шта учини Вуче Брâнковићу?“ 90

Тада слуга поче казивати:
„Сви осташе, госпо, ў Косову! . . .
„Војске су се јуче ударише,

„обадва су цара погинула;
„од Турака њешто и остало, 95
„а од Срба и што је остало.
„све рањено и искрвављено . . .

„Гдје погибе славни кнез-Лазаре,
„ту су̀ многа копља изломљена,
„изломљена и турска и српска, 100
„али више српска него турска,
„бранеђ, госпо, свога господара,
„господара, славног кнез-Лазара.
„А Југ ти је, госпо, погинуо
„у почетку, у бој у првоме; 105
„погибе ти осам Југовића,
„гдје брат брата издати нѐ хтједе,
„докле годје један тецијаше;
„још остаде Бошко Југовићу
„са крсташем у ру̀ци барјаком, 110
„крсташ му се по̀ Косову вијâ,
„па ра̑згони Турке на бу̀љуке,
„као соко птице голубове —
„ал' и њега савладаше Турци . . .
„Гдје о̀грезну крвца до̀ коњѐнâ, 115
„ту погибе Мусићу Стеване.
„Милош ти је, госпо, погинуо
„код Ситнице, код воде студѐне,
„гдјено многи Турци изгинули;
„Милош згуби турског цар-Мурата 120
„и Турака дванаест хиљада;

„Бог да прости, кога је родио!
„он ȍстави спомен роду српском,
„да се прича и приповиједа,
„док је људи и док је Косова 125
„А што питаш зȁ проклȇтог Вука,
„гробница му кости ѝзметȃла?!
„он ѝздаде цара на Косову,
„господара и мога и твога . . .“

XIII.

Мили Боже, чуда великога!
Кад се слѐже нȁ Косову војска,
ỳ тȍј вȍјсци девет Југовића
и десети стар Јуже Бȍгдȃне.
Бога моли Јȕговȉћȃ мајка, 5
да јој Бог дȃ очи сокȍлове
и бијела крила лабудова,
да одлѐти над Косово равно,
и да види девет Југовића
и десетог стар-Југа Богдȁна. 10

Што молила Бога домȍлила:
Бог јој дао очи сокȍлове
и бијела крила лабудова,
она лети нȁ Косово равно.

Боже мили, на свем теби хвала! 15
Све је поље лѐшам' прекривено,

мртав лежи јунак до јунака,
мртав коњиц један до другога . . .
Мртвих на̏ђе девет Југовића
и десетог стар-Југа Богда́на 20
и више њих девет бојних ко́пља̂,
на ко̀пљима девет соко̀ло̂ва̂,
око ко́пља̂ девет добрих ко́ња̂,
а порѐд ни̂х девет љутих ла̄ва̂.
Тад заври́шта девет добрих ко́ња̂, 25
и залаја девет љутих ла̄ва̂,
и закликта девет соко̀лова.

Кад то видје Југовића мајка,
жена била срца ју̀на̂чкога,
она копа тврду ледѝницу, 30
те по̏копа до̀ девет синова
и десетог стар-Југа Богдана,
све у реду једног до другога,
зеленијем накити их бу̂сом;
покопа их, сузе нѐ пролӣла. 35
Па узима девет добрих ко́ња̂,
и узима девет љутих ла̄ва̂,
и узима девет соко̀лова,
пак се врати двору бијеломе.

Далеко ie снахе у̀гледале, 40
мало ближе прѐд њу̂ ишетале:
закукало девет удовица,
заплакало девет сиротица,

завриштало девет добрих ко̀ња̂,
залајало девет љутих ла̄ва̂, 45
закликтало девет соко̀ло̂ва̂;
ѝ ту̂ мајка тврда срца била,
да о̏д срца су̀зе не пустила.

Кад је било ноћи у по̀ноћи,
ал' заврѝшта Дамјанов зѐлѐнко; 50
пита мајка Дамјанове љубе:
„Снахо моја, љубо Дамјанова!
„што нам вришти Дамјанов зѐлѐнко?
„ал' је гладан пшенице бјѐлице,
„али жедан воде са Звѐчана?“ 55

Проговара љуба Дамјанова:
„Свекрвице, мајко Дамјанова!
„нит' је гладан пшенице бјѐлице,
„нити жедан воде са Звѐчана,
„већ је њега Дамјан научио 60
„до по̀ноћи ситну зоб зобати,
„од по̀ноћи на̀ друм путовати;
„пак он жали свога господара,
„што га није на себи донио.“
И ту мајка тврда срца била, 65
да о̏д срца су̀зе не пустила.

Кад у̏јутру данак освануо,
али лете два вра̀на гаврана,
крвава им крѝла до рамена,
на̀ кљунове б'јела пјена тргла; 70

они носе руку од јунака,
и на руци бурма позлаћена,
бацају је у криоце мајци.

Узе руку Југовића мајка,
окретала, превртала њоме, 75
па дозивље љубу Дамјанову:
„Снахо моја, љубо Дамјанова!
„би л' познала, чија ј' ово рука?
Проговара љуба Дамјанова:
„Свекрвице, мајко Дамјанова! 80
„ово ј' рука нашега Дамјана,
„јера бурму ја познајем, мајко,
„бурма са мном на вјенчању била.“

Узе мајка руку Дамјанову,
окретала, превртала њоме, 85
пак је руци тихо бесједила:
„Моја руко, зелена јабуко!
„гдје си расла, гдје л' си устргнута!
„а расла си на криоцу моме,
„устргнута на Косову равном!“ 90

Ал' ту мајка одољет' не могла,
препуче јој срце од жалости
за својијех девет Југовића
и десетим стар-Југом Богданом.

XIV.

Уранила Косовка девојка,
уранила рано у недељу,
у недељу прије јарког сунца,
засу́кала бијеле рукаве.
засукала до белих лака́та̂, 5
на плећима носи хлеба бела,
у рукама два конди́ра златна,
у једноме хлађане водице,
у̀ другоме руменога вина;
она иде на̀ Косово равно, 10
па се шеће по ра́збоју млада,
по разбоју честитога кнеза,
те преврће по кр̀ви јунаке;
ког јунака у живо̀ту нађе,
умива га хлађаном водицом, 15
причешћује вином црвенијем
и за̀ла̂же хлебом бијелијем.

На́мера је на̀мерила била
на јунака Орловића Павла,
на кнежева млада барјакта́ра, 20
и њега је нашла у животу,
десна му је рука одсечена
и лијева нога до колена,
вита су му ребра изломљена,
виде му се џигерице беле; 25
измиче га из те многе крвце,

умива га хлађаном водицом,
причешћује вином црвенијем
и залаже хлебом бијелијем.

Кад јунаку срце за̏игра̑ло,
прого̀ва̑ра̑ Орловићу Павле:
„Сестро драга, Косовко девојко!
„која ти је голема невоља,
„те преврћеш по кр̀ви јунаке?
„ко̀га тражиш по ра́збоју млада?
„или брата или бра̏тучеда?
„ал' по греху ста̏ра родитеља?"

Проговара Косовка девојка:
„Драги брато, дѐлијо незнана!
„ја о̀д рода никога не тражим:
„нити брата, нити бра̏тучеда,
„ни по греху стара родитеља;
„мож' ли знати, дѐлијо незнана,
„кад кнез Лаза причешћи́ва војску
„код прекрасне Само̀дреже цркве,
„три недеље тридес'т калуђера?
„Сва се српска причестила војска,
„на̑јпослије три војводе бојне:
„једно јесте Милошу војвода,
„а друго је Косанчић Иване,
„а треће је Топлица Милане.

„Ја се онде десих на̀ вра̑тима,
„кад се ше́та војвода Милошу;

*

„красан јунак на овоме свету,
„сабља му се пò калдрми вуче, 55
„свйлен кàлпак, оковано перје,
„на јунаку кȍласта àздија,
„ȍко врâта свйлена марама;
„обазре се и погледа нá ме,
„с' себе скиде кȍласту àздију, 60
„с' себе скиде па је мени даде:
„„На, девојко, коласту аздију,
„„по чему ћеш мене споменути,
„„по аздији, пò имену моме:
„„ево т' идем погинути, душо, 65
„„ỳ тâбору честитога кнеза;
„„моли Бога, драга душо моја,
„„да ти с' здраво ѝз табора вратим,
„„а и тебе добра срећа нáђе,
„„узећу те за Милана мога, 70
„„за Милана, Богом побратима,
„„кој' је мене Богом побратио,
„„вишњим Богом и светим Јованом;
„„ја ћу теби кум венчани бити.““

„За њим иде Косанчић Иване, 75
„красан јунак на овоме свету,
„сабља му се пò калдрми вуче,
„свйлен калпак, оковано перје,
„на јунаку' кȍласта àздија,
„ȍко врâта свйлена марама, 80
„на руци му бỳрма позлаћена;

„обазре се и погледа на ме,
„с руке скиде бурму позлаћену,
„с руке скиде, па је мени дâде:
„„На, девојко, бурму позлаћену, 85
„„по чему ћеш мене споменути,
„„а по бурми, пò имену моме:
„„ево т' идем погинути, душо,
„„ỳ табору честитога кнеза;
„„моли Бога, моја душо драга, 90
„„да ти с' здраво ѝз табора вратим,
„„а и тебе добра срећа нáђе,
„„узећу те за Милана мога,
„„за Милана, Богом побратима,
„„кој' је мене Богом побратио, 95
„„вишњим Богом и светим Јованом;
„„ја ћу теби ручни девер бити.““

„За њим иде Топлица Милане,
„красан јунак на овоме свету,
„сабља му се пò калдрми вуче, 100
„свѝлен кàлпак, оковано перје,
„на јунаку кȍласта àздија,
„ȍко врâта свѝлена марама,
„на руци му кȍпрена ȍд злâта;
„обазре се и погледа на ме, 105
„с руке скиде кȍпрену од злата,
„с руке скиде, па је мени даде:
„На, девојко, кȍпрену ȍд злâта,
„„по чему ћеш мене споменути,

„„по ко̀прени, по̀ имену моме: 110
„„ево т' идем погинути, душо,
„„у̀ табору честитога кнеза;
„„моли Бога, моја душо драга,
„„да ти с' здраво из̀ табора вратим,
„„тебе, ду́шо, добра срећа на́ђе. 115
„„узећу те за верну љу̀бо̀вцу.““
„И одоше три војводе бојне.
„Њих ја данас по ра́збоју тражим.“

Ал' беседи Орловићу Павле:
„Сестро драга, Косовко девојко! 120
„видиш, душо, она копља бојна
„по̀на̂јвиша а и по̀на̂јгушћа,
„онде ј' пала крвца од јуна́ка̂
„та доброме коњу до̀ стремена,
„до̀ стремена и до узѐнђије, 125
„а јунаку до свѝлена па̂са,
„онде су ти сва три погинула;
„већ ти иди двору бијеломе,
„не крвави скута ни рука́ва̂.“

Кад девојка саслушала речи, 130
проли сузе низ бијело лице,
она иде свом бијелу двору
кукајући из бијела грла:
„Јао јадна! ху́де ти сам среће!
„да се јадна за зелен бо̂р хва̀тим, 135
„и он би се, зелен, осушио. . . .“

Тумач

XII. ПУСТИ ГЛАСИ

Садржина. (1—12.) *У Крушевцу Милица с кћерима изгледа гласнике; долази журно босански војвода Владета.* (13—24.) *Милица га пита а он одговара прво о кнезу,* (25—40.) *па о браћи и оцу,* (41—63.) *о зетовима.* (64—81.) *У вече долази слуга Голубан, тешко рањен; Милица му даје прву помоћ.* (82—129.) *Кад се опоравио, прича како је било у боју: сви су осветлали образ и јуначки погинули, само је Вук изневерио.*

10. *до̏рат,* до́ро, мрк коњ (мрков). — 14. *босанска војводо,* Владету (Влатка Вуковића) је послао босански краљ Твртко I. у помоћ кнезу Лазару. — 36. *у̏ пола Косова,* у половини, на половини Косова, у сред Косова. — 38. *ма̏чи,* обичније ‚ма̀чеви‘; — *ба̀лчак,* (ба̀лча), у сабље или у мача онај комад што се држи у руци (држак). — 55. *вид'ло,* скраћено ради стиха, место ‚видело‘. — 58. *дклопника,* види X. 72. — 63. *лице грдећи,* ружећи, (од жалости). — 68. *ва̏с,* сада се обично каже ‚са̏в‘. — *дгрезнути,* утонути. — 77. *залиј ме црвенијем вином,* запој ме цр. в., дај ми да пијем; пореди XIV. 16. „причешћује вином црвенијем“, овде се ради, да се тешки рањеник поврати и окрепи, па га прво поливају хладном водом, онда му дају вина, да се окрепи, а XIV. 17. му се даје још и хлеба да заложи. (У В. Богишића „Нар. пјесме“ бр. 20. стр. 78. вели се: „и пође му љуте ране рујнијем вином умивати“). — 78. *освојиле,* савладале. — 82. *повра́тио,* дошао к себи. — 102. Испред овога стиха допуни: (а Срби изломише копља) бранећ свога господара. — 106—108. у обичном ґовору би се

овако рекло: Погибе ти осам Југовића (тако) *да* брат брата не хтеде *оставити*, докле год један *трајаше*. — 112. *бу̏љук*, гомила. — 115. управо би требало: Где огрезнуше (потонуше) ноге до колена у крви. — 120. *згуби*, погуби.

XIII. МАЈЧИНА ЖРТВА

Садржина. (1—39.) *Југовићку дође жеља да види синове и мужа на Косову; нађе их тамо мртве, али она не пусти ни сузе, него их сахрани, узе њихове коње и врати се кући.* (40—48.) *Тамо је дочека кукњава њених удових снаха, али она стеже срце.* (49—66.) *Ноћу завришта зеленко сина јој Дамјана, а његова жена јој тумачи, да то коњ чини од жалости за господарем; мајка и сад оста тврда и не пусти сузе* (67—94.) *Ујутру донесоше два гаврана руку Дамјанову; љуба је позна по прстену; мајка је узе разгледати, али сад већ не могаше издржати муке: од туге јој трешуче срце.*

1. *Мили Боже, чуда великога* (или ‚мили Боже, на свему ти хвала‘), тако често почињу гуслари јуначку песму. — 2. *слѐже се*, искупи се у великој множини, згрну се, сломи се. — 11. *домо̀лила*, обичније: ‚умолила, намолила‘. — 16. *лѐш*, тело мртва човека. — 21. *ко̏ољâ*, обично ‚копа̏ља̂‘. — 24. *ла̏ва̂*, обично се каже ‚ла̀вôва̂‘, — у другој једној песми стоји овде место *љутих лава*: ‚бијелих хрта‘; по томе су се Југ и Југовићи, полазећи у Косово на бој, опремили као да иду у лов: повели су собом ловачке псе и соколове. — 30. *ледѝница*, лѐдина, земља која скоро није орана. — 30 *покопати*, укопати, сахранити. — 34. *бу̏с*, (бу̏сѐн, бусѐница), бокор траве са земљом заједно. — *накитити бусом*, обично се каже: ‚побу̏сати, побуша̏вати гроб‘. —

41. *ишѐтале,* у песми тако кажу место: ‚изашле‘. — 43. *сирдтица,* сирòта, дете без оца; овде се миеле деца браће Југовића. — 54. *пшенице бјелице,* у песми место ‚бијеле пшенице‘ (или жита). — 55. *Звѐчан* види VIII. 18. — 56. *прогдвâра,* у песми значи просто ‚говори‘. — 61. *ситна зоб* овде исто што и горе: ‚пшеница бјелица‘. — 68 *врâн,* црн. — 69. *до рамѐна* каже се овде, као да су крила руке, дакле: крила цела су крвава. — 70. *тргла,* ударила, покуљала. — 72. *бȕрма,* прстен без камена. — 75. у обичном говору би се рекло: окретала је, превртала је. — 88. *ȕстргнȕта,* откинута.

У збирци Ф. Јукића и Грге Маретића има песма „Мајка Југовића на Косову“ у којој је другојачији завршетак. Мајка ту не умире, него, дошавши с Косова, када јој снахе ударише у плач, она их теши:

Не лудујте! моје невјестице,
Богу хвала на његову дâру!
па их млада ни дојила нисам,
да ми леже нà меку душеку,
већ да бране земљу òд душмана.
Не плачите, моје кћерце драге!
ак' и јесу одлетјели ждрали,
остали су птићи ждраловићи;
храниħемо птиће ждраловиће:
наше племе погинути неће,
наши двори остат' пусти неће!

XIV. ХУДА СРЕЋА

Садржина. (1—17.) *Заручница Милана Топлице иде после боја по Косову и загледа рањенике, па коме се може помоћи, даје му прву помоћ.* (18—37.)

Наиђе тако на кнежева барјактара Павла Орловића, који дође к себи и пита је, кога тражи. (38—118. *Девојка му каже да тражи свога заручника и његове побратиме, Милоша и Ивана.* (119—129.) *Орловић јој показује место где су погинули.* (130—136. *Девојка се врати кући кукајући.*

3. *јарко* сунце, тако се каже у песмама, значи: ‚топло и светло‘. — 11. *разбој*, разбојиште, место где је био бој.— 12. *по разбоју чест. кнеза*, на којем се кнез борио. — 16. *причешћује*, улепшано речено место: ‚запаја‘, ‚даје да пије‘. — 17. *залаже га*, мење му у уста. — 18. *намера је намерила*, случај је нанео. — 20. *барјактар*, заставник. — 24. *витро ребро*, доња, кратка ребра која предњим крајевима не упиру у грудну кост, него стоје слободно. — 25. *чигерице беле*, плућа. — 27—29. пореди XII. 77. — 30 *кад јунак срце заиграло*, када се освестио; пореди XII. 82. — 33. *голем*, велик. — 36. *братучед* (братинац, стричевић), брат од стрица. — 37. *по греху* стари родитељ, прави отац; тако се каже и: „мој по греху син“, мој рођени син. — 39. *делија*, војник, јунак. — 43. *мож' ли*, можеш ли. — 45. *Самодрежа*, поток с десне стране Ситнице између Вучитрна и речице Лаба; на њему је некад била црква, која је сада у рушевинама; напред у VI. песми видели смо, да је кнез Лазар причестио војску у пољској цркви коју је сам начинио од платна. — 46. *три недеље* биће много. — *тридесет калуђера*, пореди VI. 41 и 42. — 55. *калдрма*, пут постављен каменитим плочама. — 60. *коласта*, шарена на кола. — *аздија*, дугачак горњи огртач. — 64. *по аздији по имену моме*, ваљда је у аздији било извезено име. — 72. 73. пореди V. 55. — 87. ваљада као и 64., тако и 110. — 104. *копрена*, ма-

рама. — 116· *љу̀бо̂вца* (љу̀ба), у песмама место обичне речи: ‚жена‘. — 121—123. Овде је Орловић девојци показао оно место на Ситници где су Турци савладали Милоша; види IX. 33—52. — 124. *стрѐмѐн*, кајиш о којем виси на седлу узенђија. — 125. *узѐнђија*, гвозден колут у који се опиру ноге, када се јаше на седлу. — 129. *ску̀та̂*, види VII. 51.

ДОДАТАК

I. БОЈ НА КОСОВУ У НАРОДНОЈ ПЕСМИ И ПРЕДАЊУ

1. **Приче о бој у на Косову.** Приче и песме о косовском бој у постале су одма после догађаја, али све до XVIII. века их није нико нарочито бележио, него их је народ, као и друге јуначке песме, казивао, причао и певао, те су ишле од уста до уста, с колена на колено. Али су врло рано почели и наши и страни писци, особито историци, по њима приказивати косовску битку. Тако ми од њих сазнајемо шта се певало и причало у које доба о косовском бој у и јунацима. Од наших књижевних дела прва су *похвалне беседе* о кнезу Лазару (најстарија је писана у почетку XV. века). Шта се у њима прича о косовском бој у може се видети у „Годишњици“ X.[1]) и „Летопису“ Мат. Срп. књ. 194[2]). Крајем XV. в. описао је опширно косовску битку *Михајло Константиновић* из Островице у својој „Турској Историји“ (Год. X. стр. 50), коју је писао на пољском језику. Писац спомиње да је

---

[1]) у расправи Љ. Ковачевића „Вук Бранковић.“

[2]) у критици дра Ст. Станојевића на Убавкићеву „Српску Историју“, стр. 146 у напомени.

с Лазарем пао војвода Крајимир Топлички (из Топлице); међу осталим прича да су нека господа „гледала кроз прсте“ и да је битка изгубљена „због невере, зависти и неслоге.“ У исто време је неки Талијанац превео историјско дело Грка *Јована Дуке.* Тај преводилац опширније прича о косовском бој у него Дука, зацело по народним песмама свога доба. Он зна за гозбу у очи Видова дна, на којој је кнез у здравици прекорио Милоша што хоће да га изда, а Милош одговорио: „Велика ти хвала, господару, на здравици и на поклону, али ми је жао, што се сумња у моју верност. Сутра рано, ако да Бог, те учиним што сам наумио, видеће се да ли сам *вера или невера* свога господара.“ Исти тај преводилац прича, да се на бојном пољу за време борбе разнео глас „да је Драгослав Прибишић, Лазарев војвода, издао и окренуо оружје против хришћана.“ Из овога што прича Михајло Константиновић и Дукин преводилац види се, да се у песмама у XV. веку већ певало о издаји; само издајица још није Вук Бранковић, нити је Вук непријатељ и клеветник Милоша Обилића.

Тек Дубровчанин *Туберон Дријевић,* који је нешто млађи од Михајла, прича да је неко пањкао Милоша, а *Мавро Орбини,* такође Дубровчанин, у својем талијанеком делу „Краљевство Словенско“ (штампано 1601.) зна, да се тај непријатељ Милошев зове Вук Бранковић, и да су се њих двоје завадили због жена.

Орбини прича: Жене су се свадиле око мужева; у свађи Вукова жена удари Милошеву по образу; због тога дође до сукоба између Милоша и Вука, и Милош обори Вука с коња. Вук затим стаде код Лазара опадати Милоша као издајника и доказивати му, да је у свези с Турцима. Затим се прича, као и код Цријевића, о кнежевој вечери, његовој здравици и Милошеву одговору; Милош одлази у турски та-

бор, распори Мурата под шатором и буде исечен. У битци Срби, охрабрени говором кнежевим, прво потисну Турке, али кад кнез паде с коња, наста неред у српској војсци те је Турци разбију, кнеза ухвате и убију. Влатко Вуковић побеже с мало својих у Босну. А Вук Бранковић спасе се готово с целом својом војском, јер је, *као што неки кажу,* тајно уговорио с Муратом да изда свога таста, да би добио његову државу.

Крајем XVIII. века израдио је неки калуђер тако звани *Троношки Летопис* (штампан у „Гласнику“ V. књ.), у којем се у §. 44—49. опширно прича о косовском боју. Да је ово испричано по народним песмама види се већ и по том, што у причи долазе и два стиха („невера ти код колена седи“, „тко је вера ко ли је невера“). У XVIII веку су почели записивати и *приче о косовској битци,* и то не мимогред или у историјском делу каквом, него с нарочитим интересом за саму причу. У трећој или четвртој десетини тога века је неко саставио и написао ту причу, која се очигледно радо читала, јер има од ње много преписа.[3]) У том веку су записане и прве песме.

2. **Песме о косовском боју**. Око половине XVIII. века преписане су у Дубровнику три косовске песме. Облик ових песама је друкчији од облика данашњих јуначких песама (о њему ће се говорити ниже, под бр. 4.); садржина им је ово:[4])

1. Песма. Стојећи на прозору с матером, Вукова и Милошева „вјереница“ препиру се о том који је муж бољи: Вукова хвали племе својега, а Милошева витештво својега. Ву-

---

[3]) штампао ју је Ст. Новаковић у „Starinama Jugoslavenske Akademije“ књ. X. — Све поменуте приче о косовском боју на кратко су изведене у Ковачевићевој расправи „Вук Бранковић“ и у „Новој Искри“ за год. 1901. (од бр. 4. даље).

[4]) прву и другу штампао је В. Богишић у књизи „Народне пјесме из старијих, највише приморских записа“. Биоград, 1878.

ковој се ражали, удари Милошеву руком у лице те је раскрвави; плачући оде ова у башту. У то дође Лазар са зетовима. Милошу нема ко да прихвати коња; обзире се и види своју вереницу у башти и чује од ње шта је било. Милош се ражљути, истрчи из баште, ухвати Вука за грло, вргне га на земљу и стаде га ударати ногом тако, да му је два зуба избио из главе. Лазар их развади. — (82 стиха)

2. песма. (стих 1 – 58.) Рано ујутру удара таламбас пред двором кнеза Лазара; скупља се војска. И Стјепан Бушић се спрема да иде; љуба га задржава, јер је нешто зло снила, али Стјепан се спреми и оде са слугом Оливером. (59 – 84.) С прозора Милица поздравља господу и прича Милошу сан, који овај на зло тумачи (цео овај комад је штампан напред као III. песма). (85—108.) Милица моли кнеза да јој остави једнога брата, али он не пристаје. (109 – 116.) Војска оде на Косово. (117 – 144.) За вечером Вук пањка кнезу Милоша, те кнез у здравици пребаци Милошу издајство; Милош се заверава да ће убити Мурата. (145 – 205.). Милош иде у турски табор са *слугама* Иваном, Миланом и Николом Косовчићем, убија Мурата а после га Турци савладају (види напред IX. песму, која је одавде узета). (206 – 222). Вук чује где Милош зове у помоћ па му се руга, али кнез Лазар крене војску, коју Турци разбише; Вук утече, а Лазара ухватише и одведоше с Милошем Мурату под шатор. (223 253.) Мурат у последњем свом часу наређује, да обојицу убију, па Милоша да сахране на његовој десној руци а Лазара чело ногу им; Милош моли Мурата да Лазара метне на руку а њега чело ногу; овај пристаје. Лазар благосиља Милоша а куне Вука. Мурат умире, Лазара и Милоша посеку и сахране их како је Мурат наредио. (254 — 255.) Милици пуца срце, када чу за све ово.

3. песма. После боја оде Милица на Косово, налази тамо тешког рањеника у којем позна својега зета Милоша *Драгиловића;* он још каже последњу вољу, наручује својој вереници нешто и умре. — (67 стихова)

Најлепше песме о бој у на Косову записао је Вук С. Караџић, почевши од 1815. године. Из његових збирака упознаше и наши и страни књижевници лепоту косовских песама. Вук је штампао свега 11 бројева: у II. књ. бр. 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53.; у VI. књ. бр. 15; у „Срп. нар.

пјесмама из Херцеговине“ бр. 16. Узбирци Фр. Јукића и Грге Мартића (г. 1858.) има једна песма. Од 1867. г. почевши штампао је Божидар Петрановић 4 песме: у II. књ. бр. 25, 26, у III. бр. 23, 32. У збирци Григорија Николића има једна, Матице Хрватске три (I. књ. бр. 56, 58, 59.) Још шест песама је штампано по појединим књижевним листовима. Свега, дакле, има записано досад 29 песама о боју на Косову и о јунацима косовским. Све су оне, осим последње две Вукове и три из збирке Матице Хрватске, штампане у „Косовској Споменици“, у Београду, 1889.

3. **Стил косовских песама** Што су год и наши писци и страни рекли лепога о нашим јуначким песмама, све се то може рећи и о косовским песмама, нарочито о онима које је Вук записао. Па колико су оне лепе, толико су српском срцу мимо све остале близу. Оне приказују догађај несретан, али се у том догађају дала прилика да се покаже и особито јунаштво и врлине, које нас у неколико теше у великој несрећи; та је несрећа тако силно уздрмала Српство, у својим даљим последицама је тако замашна, да је и дан-данас осећамо, те с тога косовске песме Срби и маре више него све друге.

Али не само предмет, око којега се нижу песме, него нас привлаче и лица која оне приказују. Најузвишеније врлине су оличене у њима: прегоревање свега за веру и отаџбину, витештво и верност, образност и испуњавање дужности; одвратност од свега што је овоме противно. Али и чисто људске црте су нашле израза у косовским песмама: Милица би свакојако да сачува бар једнога брата, жена Мусићева је само жена која воли; па колико нас дира худа срећа Топличине заручнице? И сам

славни кнез Лазар плаче кад види своју верну другу на мукама.

Овој лепој садржини одговара и начин приказивања (стил). Оригиналност измишљања, доследност у вештачкој композицији, тачно опажање, особито изражавање, глаткоћа језика, краткоћа али ипак снага и живост у приповедању — то су особине које налазимо у већини ових песама. Карактеристичне стилистичке особине косовских песама у главном су оне исте које су и наших јуначких песама у опће: *таласање* (ритмика) мисли и реченице уз таласање гласа (о том ће се говорити даље, у бр. 4); *епско понављање* (XIV. ст. 54—74. 76—97. 99—115; IV. 51—57. 80—85.); особита је врста понављања *палилогија*, понављање једнога дела стиха у стиху који за њим иде (IV. 96. 97.; V. 30. 31.); *стални придеви* уз именице; има их много (ситна књига, грозне сузе, рујно вино итд.); ређе се догађа да се уз глагол додају *стални прилози* (тихо говорити, рано уранити).; долази више пута уз глагол предмет или субјекат од истога корена од којега је и глагол (*етимолошка фигура*: славу слави, мисли царе мисли, зоб зобати, санак снити; коб га коби, намера је намерила); веома су обична стилистичка особина *стални изрази* (сузе рони, сузе лије, књигу накитио, поседе коња, одседе од коња, хвата се ђогу на рамена или баца се, клања се до земљице црне итд.); певач често *бира* лепше и необичне речи (шеће, пошета, ишета место иде, пође, изађе; беседи, проговара место каже, говори; умањује именице: крвца, гроце, земљица, коњиц); *поређења* (I. 49.; II. 74.; VII. 63, 64.; X. 8. 9); *хиперболе* (VIII 10. 11.; VIII. 26. 27. 28; XI. 87. 88); *стални почетци, завршетци и обрти.*

Хумором, иронијом и шалом изобилују наше јуначке песме; у косовским тога скоро и нема, јер је предмет озбиљан, а основан тон душевнога стања: сета.

4. **Стих песама.** Осим лепе садржине и сликовита, бирана говора важна је ствар у песми *ритам* т. ј. таласање гласа у говору; у песми је ток говора везан за правила, гласови се говора у извесним размацима времена отискују, као вода од брега. Оно што је код воде талас т. ј. један потисак воде, то код песме зовемо *мера* (такт); мера је састављена од извесног броја слогова, а више мера састављају песамску *врсту* (стих). У српским песмама има мера највише четири слога, а може имати и три, мање од две само на крају стиха; али ма колико слогова имала, *свака мера има једнако време (једнако траје);* ово је закон. Према том, ако у мери има два слога, они толико трају као она мера у којој има четири; разуме се, да су слогови у овој за толико краћи. У свакој мери је сила гласа на првом слогу, дакле у опће, српски ритам пада с више на ниже. У врсти (стиху) може бити најмање две мере и онда се зове *диметар;* ако има три мере зове се *триметар*, ако четири, *тетраметар* итд. У оваку меру редовно улази по један важан одсек реченице, и на крају врсте свршава се и реченица; то значи: да *у српском ритму учествује не само глас, него и мисао.*

Јунпачке песме које Срби данас певају уз гусле, дакле и косовске песме које је Вук сабрао, састављене су од стихова који имају три мере. Кад гуслар *пева* песму уз гусле, он тако пева, да у првој и другој мери дође по четири слога, у трећој два слога. Наш је, дакле, јуначки стих *триметар од десет слогова.* Кад се пева, има оваки облик:

1.)

ње - тко бје - ше Стра - хи - њи - ћу ба - не

Али кад пажљиво размотримо све песме, видећемо, да је ретка песма у којој има и полак оваких стихова; у овој књизи, на пр., у V. песми од 110 стихова има 69, али у IV. од 118 има само 24. У једном се слажу сви стихови: *у првој мери имају сви без разлике по четири слога*, а не слажу се у том, што се потоњих шест слогова у остале две мере различито размештају, те тако добивамо још две врсте стихова:

2.) 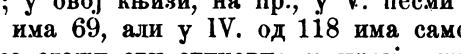

пи - та ње - га ца - ри - ца Ми - ли - ца

3.) 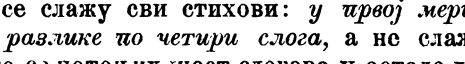

јед - но ју - тро ба - не под - ра - ни - о

Кад се песма *казује* или *чита*, вреде све три врсте. Али гуслар, *кад пева*, не обзире се на 2.) и 3.) него их све пева као да су 1.)

Сасвим је другојачији стих старије три косовске песме из Дубровника. Тај стих има четири мере (тетраметар). Као најправилнији може се узети онај који има у другој мери три слога, у остале три по четири, *свега 15 слогова:*

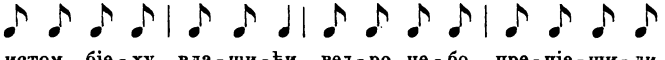

истом бје - ху вла - ши - ћи вед - ро не - бо пре - пје - ши - ли

Али има врло много стихова, који имају и у другој мери четири слога, свега 16 слогова, на пр.: „и гдје се је | ведро небо | на четворо | распукнуло“. Као погрешно састављене сматрамо оне стихове, у којима је трећа и четврта мера поремећена

*

те су слогови овако размештени 3: 5 или 5: 3, на пр.: „а таламбас |удара| пред двором| кнеза Лазара.“

Осим поменуте три косовске песме има још око 70 песама које су састављене у оваком стиху. Прве две је записао на 200 година пре косовских *Петар Хекторовић*, књижевник са острва Хвара, (штампао их 1556. у свом делу „Рйбâње“), остале су пописане доцније, и све у Приморју (највише у Боци Которској и Дубровнику) Некоје од ових песама певају догађаје оних крајева где су и забележене; али већина (40) својим јунацима, догађајима и местом води нас у унутрашњост, највише међу северне Србе. Места, око којих се ова појезија вије, ово су: најчешће се спомиње Будим, па онда Сибиń, Смедерево, Крушево, Купјеново, Косово; често се спомиње Угарска Земља, Славонија, управо Срем. Осим јунака, који се спомињу у поменуте три косовске песме, највише се спомињу: угарски краљ (поименце Матија, Владислав I), Угрин Јанко (у доцнијим песмама „Сибињанин“), његов сестрић Секула, Михајло Свилојевић (Szilágyi), од Срба: Ђурађ Бранковић и деспот Вук Гргуревић („Змајогњени Вук“). Занимљиво је да ове песме певају о још једном боју на Косову, угарском од год. 1448., у којем је Јанко страдао а сестрић му Секула јуначки погинуо. Мисли се да су ове песме постале у XV. и XVI. веку међу северним Србима, у Угарској и пограничним крајевима, који су с Угрима војевали на Турке; том су приликом Срби видели јунаштво угарских јунака и опевали их. Већ у XVI. веку оне прођоше кроз Србију и Босну и доспеше у Приморје, где их зваху *бугарштиће*; али да су оне дошле од Срба из унутрашњости, знало се и на Хвару, јер Хекторовић спомиње, да су му те

песме рибари певали „*српским начином*“. У XVIII. веку су бугарштице увенуле и погубиле се; права је срећа да су их приморски књижевници, бар од чести, пописали.[5])

5. **Развитак косовског епоса.** Нема сумње да су Срби имали јуначких песама и пре Косова, али тек жестоки судари с Турцима на Марици и Косову крајем XIV. века, страховит лом, који је покренуо из темеља оно што су Срби неколико векова градили, потресао је српско срце, узбудио осећање и распалио машту. „Да није српско царство пропало на Косову, већ да су Турци хаметице разбијени, била би прошлост српскога народа по свој прилици лепша и славнија, али (оваких) јуначких песама наш народ не би имао.“[6])

Кад поредимо оно што се у песмама казује о Косову и косовским јунацима са историјом, видећемо, да се некоји догађаји за чудо верно запамтише до данашњега дана, да је, дакле, језгра тих песама историјска, али ћемо се и о том уверити, да то причање у многоме одступа од историје (поре́ди садржине свих песама ове књиге са III. делом овога додатка). С друге стране се из 1. и 2. чланка (напред) види, да песме нису увек казивале овако како данас казују, и да су у разно доба различито казивале. Видимо, дакле, *да косовски епос није одма оваки постао, него да има свој развитак.* Како се

[5]) Бугарштице је штампао *В. Богишић* у поменутој напред збирци, уз коју има и велика расправа о бугарштицама; о том предмету се може још читати у Archiv-у für slaviche Philologie књ. IV. чланак *В. Јагића* „Die südslavische Volksepik vor Jahrhunderten“, и у књ. XIV. и XV. у расправи *Асмуса Серензена* „Beitrag zur Geschichte der Entwickelung der serbischen Heldendichtung (један део преведен у „Просветном Гласнику“ за 1893).

[6]) Т. Маретић у Radu Jugoslavenske Akademije, књ. 97. у расправи „Косовски јунаци и догађаји у народној епици“.

развио? Шта се о том данас мисли, овде ће се укратко извести по Серензену.[7])

Одма после косовске битке је, зацело, постала песма, која је укратко приказивала оно што је на Косову било најкрупније: *смрт турскога цара и јуначко дело Милошево.* Према том догађају све друго беше ситно. Ту песму нико није записао, те не знамо како је изгледела, али се може мислити, да јој је садржина одговарала историјској истини. У једној песми код Вука (II. бр. 46.) читамо, да су се на Косову борили и погинули краљ Вукашин и херцег Стјепан, а зна се, да је краљ Вукашин 18 год. пре тога (1371) погинуо на Марици, а херцег Стјепан да је живео до г. 1466. а о косовској битци тешко да се био и родио. Кад је овако што могло ући у песму? Зацело не за живота онога поколења које се борило на Косову и које је могло добро знати историјске догађаје својега времена, него много доцније, тек после 1500. године, кад су давно помрли и они, који су запамтили херцега Стјепана. Кад је дакле извесно време прошло од догађаја, догодило се оно што и сад бива: споредности, ситнице се поборавиле, само су остале у памети потомства крупне ствари. Међутим су дошли нови догађаји, нови јунаци су се истакнули. Сад су могли у косовске песме ући с једне стране уметци и проширења према схватању, тумачењу и мудровању доцнијих поколења, с друге стране могле су се оне исплести и помешати са мотивима других песама и с новим догађајима и јунацима. Како су улазили с временом нови мотиви, види се напред у 1. чланку. Може се видети из песама о Вуку Огњеном (на пр. Богишић, бр. 14.) и песама

[7]) у XV. књ. Archiv-а стр. 225. §. XIV.

о угарској битци на Косову од год. 1448. (на пр. Богишић, бр. 20. 21. 29.), кад се пореде са нашим косовским, да се догодило преношење мотива. Тако је, дакле, ону првобитну просту и кратку песму народна машта окретала, допуњивала, проширивала новим мотивима из нових догађаја и песама, док се није приповетка разгранала овако како је сад имамо; а до тога степена је приповетка дошла већ при крају XVI. века, као што нам сведочи Мавро Орбини. Смемо по Орбинову казивању изводити, да је око 1600. године била велика песма (и то бугарштица) о косовском боју, али је она записана тек после више од 100 година у Приморју. Песма бр. 26. у II. књ. Петрановићевој показује, како је изгледала та велика косовска песма још неких 100 година доцније. Она је сад још опширнија и састављена је у стиху млађих песама. Садржина јој је ово:

(1—71.) Мурат позива кнеза на бој. (72—190.) Лазар, осокољен Милошем, прима позив. (191—371.) Иван Косовац уходи турску војску. (372—574.) Лазар позива војводе и они се скупљају у Крушевцу с војском. (575—704.) Милица задржава браћу, војска полази на Косово. (705—796.) Вечера на Косову и здравица кнежева. (797 - 1096.) Милош убија Мурата. (1097 - 1175.) Лазар распоређује војску. (1176—1287.) Бој и погибија српска. (1288 1311.) Страхиња Бановић се спасе у Крушевац и прича Милици о боју. (1312—1365.) Смрт Милошева и укоп. (1366—1462.) Милица с допуштењем Бајазитовим иде на Косово; Косовка јој прича. (1463—1607.) Милица налази главу кнежеву у бунару и после три године сахрањује и њу и тело у Раваници.

Сличне су овој нешто краће песме у збирци „Матице Хрватске“ бр 58 и 59. Знао је и Вук Караџић за таку велику косовску песму. „Слепци ону велику песму од кнеза Лазара и од косовског боја зову *Лазарица*“, вели Вук; али је није прибележио целу, него је записао само комаде од ње

(у II. књ. бр. 50.); остале су засебне песме у којима се приказују поједини моменти или јунаци косовског боја. Ове су песме постале тако, што су се поједини мотиви оцепили и проширили, те су обрађени за себе.

6. **Косовски епос у књижевности.** Види се из песама дубровачких песника XVII. века да су познавали приче, а можда и песме косовске. *Гундулић* у „Осману“ (III. песма стих 73—76.) спомиње, да у Србаља и Бугара живи слава обилна,

ку Кобилић стече мудри,
кад ханцаром цара силна
на Косову смртно удри.

Палмотић је зацело знао косовске песме, кад пева у свом „Гласу“ (ст. 161—164, 185—192):

Кнез је Лазар над свијем први,
ки словинске витезове
супроћ турске нука крви. —
Они је јунак чина плаха
Кобиловић Милош вриједни,
кога одлуци подат' страха
не могоше труди ни једни.
За указат' он Лазару
чâс и вјера кô се љуби,
живот узе турском цару
племенитој у погуби.

Качић у својој песмарици „Разговор угодни народа словинског“ (1759³.) има „Писму од Милоша Обилића и Вука Бранковића“ у којој се прича прво опширно о свађи зетова кнежевих па онда, укратко, како Мурат удара на Србе, Вук пањка Милоша, а он оде и убије Мурата. Сва три ова писца су познавала и Орбиново дело. Да је и *Доситеј Обрадовић* знао косовске песме, види се по овим речима: „Иде Витов дан, видиће се ко је вера ко ли је не-

вера“, које долазе у његовим „Баснама“ (год. 1788. басна 94.)

Тек у почетку XIX. века је *Гаврило Ковачевић* израдио косовки епос (штампан 1810.) на (мешаном) црквеном језику; ово врло невешто састављено дело је доживело више издања него што заслужује, па га је напослетку Вук Врчевић дотерао у језику, те се тако и сад штампа. Други је покушај *Јоксима пл. Новића Оточанина* „Лазарица или бој на Косову између Срба и Турака на Видов дан 1389.“ (штампано 1847.). Рус П. Безсонов је у својој студији о срп. нар. песмама (у Руској Беседи 1857.) огледао да по народним песмама и причама управо речима њиховим исприча пропаст српског царства. Ово је прерадио српски М. Ђ. Милићевић („Часови одмора“ 1858.). Год. 1868. изда Француз Алфонзо Д' Аврил своју израду „Бој на Косову“, употребивши за то само народне песме. Угледајући се на њ *Ст. Новаковић* је 1871. ово исто израдио српски („Косово. Српске нар. пјесме о бој на Косову. Покушај да се саставе у цјелину као спјев“, XI пјесама, 850 стихова). Исте године изашла је у Н. Саду књижица „Кнез Лазар и битка косовска са последицама до данашњег времена“, од непознатог писца (у строфама од осам етихова са сроковима). По упутству А. Павића у књизи му „Narodne pjesme o boju na Kosovu“[8]) (1877.) обрадио је и саставио у целину косовски епос (1886.) фра-*Грга Мартић* (IX песама у 2479 стихова); он је овде „што год се дало мање утјецао својим измишљањем, него се трудио да покаже како би народ сам мислио.“

[8]) Критика и одговор на ово је Ст. Новаковића „Српске нар. песме о бој на Косову“ у Годишњици II. 1878. — Одговор Павићев „Gospodinu S. Novakoviću a i V. Jagiću.“ Zagreb, 1878.

Прослава пете стогодишњице косовског боја дала нам је још неколико сличних покушаја. Један је изишао као 3. св. „Народног пријатеља“ у Н. Саду 1889. у XIII песама, други је Миливоја Србинића у XIV песама, трећи је издање Браће Поповића у IV песме. Сви се у главном угледају на Новаковићево дело (најбоље је Србиниће во).

Косовски епос је обрађен и на туђим језицима: немачки од Сигфрида Капера (1851.) и Карла Гребера (1889.), мађарски од Ђ. Радића (1882.), енглески од Елодије Мијатовићке (1885.), пољски од Исидора Коперницког (1889.).

Ни данашњим даном није престао у нашој књижевности жив интерес према овом красном поетском градиву. Др. *Н. Ђорић* је у неколико књижевних листова објавио одломке својега косовског еноса; штета је што је г. Ђорић обишао десетерац. Много више обећава други покушај некога Л., објављен у 4. бр. овогодишње „Нове Искре“. Судећи по одломку „Полазак на Косово“, који је састављен у стилу Милије из Колашина, можемо очекивати велику целину у чисто народном облику. У истом броју „Н. Искре“ почиње подужи чланак од С. „Косовска епопеја, преглед покушаја за састав народног епа о боју на Косову“, којем је очигледно намера, да садашње књижевнике упозна са свим традицијоналним материјалом од најстаријих времена.

II. КОСОВО ПОЉЕ[9])

1. **Како лежи Косово Поље.** Вредно ће бити да се мало поближе упознамо са тим пољем, о којем се толико прича и пева и које знају сви Срби као

[9]) Види чланак „Косово“ В. Клајића у „Viencu“ за 1889. год.; Rad Jugoslavenske Akademije, књ. 97. стр. 52. у расправи

ретко које место у Српској Земљи. — Косово је дугуљаста котлина у Старој Србији, којом се вијуга са југа к северу река *Ситница*; једним делом јужнога краја тече речица *Неродимка*. Косово је дуго од Митровице до Неродимља 14 сати хода, широко негде 3, а негде 5 и 6 сати. Средња му је висина од прилике 550 метара, дакле је за неких десетак метара Косово више од највишега врха у Фрушкој Гори (Црвеног Чота). Са свих страна га затварају планине; с јужне стране се може ући у њ качаничким кланцем а са северне бањским. На југу је упрла у Косово *Шар-планина*, на северу се оно наслања на *Копаоник* и његове огранке. Са источне стране га паше кòса што се с *Црне Горе* (Карадага) отиснула к северу; с те стране су идући с југа планине: *Жегавац*, *Вељетин*, *Ветерник*, *Мрамор*. Западна кòса почиње на подножју Шāра *Неродимком* и *Црнољевом*, из ове се грана на север *Голеш*, па даље преко Дренице *Чичавица*, која допире до реке Ибра. — Косово је сасвим равно само уз реку Ситницу; што се иде даље од реке на десно и на лево, нижу се све виши хумови, брежуљци и брегови према високим планинама. Главна је река косовска *Сѝтница*, која утиче у Ибар, овај иде даље у Западну Мораву, Морава у Дунав, а Дунав у Црно Море. Ситница прима из околних планина много притока; најзнатније су с десна *Лāб*, с лева *Дрѐница*, од осталих су важније: *Самодрежа*, *Гладна вода*, *Приштевка*, *Грачаница*, *Јањевац* с десне стране, *Црнољевска река* с леве. Ситница истиче из *Савлијског*

Ф. Рачкога „Бој на Косову“; у „Годишњици Чупићеве Задужбине“ књ. XIV. путопис Милојка В. Веселиновића „Поглед кроз Косово“; Константина Јиречка: „Die Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien während des Mittelalters“.

Блата, брзо се губи у *Робовачком Блату*, па тек кад из њега изађе, постаје права река. *Неродимка* извире на подножју Шара, тече на исток према Сазлијском Блату па се код села Вате (или Фатића) дели на два крака: леви и даље иде на исток и утиче у Сазлијско Блато, десни скреће на југо-исток па утиче не далеко од вароши Качаника у Лепенац; овај носи воду даље у Вардар, а Вардар се улива у Егејско Море. Тако Неродимка на Косову спаја воде двају мора: Егејскога и и Црнога (то је бифуркација). — Косово Поље је врло плодно, само се данашњим даном слабо обрађује те је већином обрасло грмљем, малом шумом и луговима; обрађена је само земља око села и вароши.

2. **Знаменитија места на Косову.** На Косову Пољу има данас око 208 настањених места (вароши и села) са 60 000 душа од прилике. Већина су становника Срби православне и исламске вере, али има много и Арбанаса, који се, особито у последње време, намножише и осилише. Од 1876. год. просеца Косово железница која иде од Митровице па све поред Ситнице и Неродимке води кроз качанички кланац у Скопље и даље у Солун — Са северо-западне стране, од Херцеговине и Новога Пазара, приступа се Косову Рогозном планином кроз бањски кланац, којим тече речица Бањска и улива се у Ибар. На речици је место *Бањска* у којем беше манастир св. Стефана (саградио га је краљ Милутин), који је сада пуст. Где утиче Ситница у Ибар, диже се на врху високога стрменитога брега град *Звечан*, с којега се отвара диван видик на Косово; данас је у развалинама а некад беше знаменито место (у њему је погинуо краљ Стефан Дечански од људи сина му Душана). На

подножју града Звечана стераше се некад варош истога имена; она је давно развађена и запуштена, а место ње је поникла на десној страни Ибра садашња варошица *Митровица*. Кад се пређе Ситница, па се иде на југо-исток уз њу, дође се у место *Вучитрн*, које у 14. и 15. веку беше врло живо трговиште; данас је више село него варош са 500 кућа, већином арбанашких. Што је у Вучитрну зграда од тесаног камена, све су остатци из старих времена. Из Вучитрна иде пут све на више те се дође на узвишену равницу кроз коју тече речица Самодрежа; на стени покрај ње виде се развалине чувене цркве *Самодреже*. коју је одма после косовске битке Бајазит до темеља разорио. Поље које се стере од Самодреже до Лаба пусто је, необрађено, зарасло у трњу и драчи; дуго је од прилике 2 сата а толико је и широко. На том је пољу, како се прича, стајала 1389 године српска војска. Код села *Бабин Мост* (или Бабин Нос) има преко Лаба каменит мост, а пут води даље у *Приштину*. Како на Косову причају, село и мост тако се зову зато, што је не далеко одатле Милош Обилић убио ону бабу која је научила Турке како ће га савладати. И поље међу Лабом и Приштином је голо и пусто и зарасло тамо амо у трњу. Поред пута, не далело од села *Мазгита*, има брежуљак и поред њега величанствено тулбе (гробница) од белога мрамора. То је гроб цара Мурата; ту је он погинуо од руке Милошеве, ту му је сахрањена утроба а тело му однеше у Брусу (у Малој Азији). С брежуљка на којем је тулбе тече *Гладна вода* у Ситницу. *Приштина* лежи у дивном крају, на ставу две речице, Вељуше и Старе Реке, које се тако уједињене даље зову Приштевка. У доба Немањића беше Приштина не само главно

место на Косову, него један од првих градова у Српској Земљи. У њој често борављаху Стеван Дечански, цареви Душан и Урош, Вук Бранковић. Кад ово знаменито трговиште потпаде под Турке, поче нагло опадати. Од Приштине даље идући преко Ветерника дође се на речицу Грачаницу на којој је село и манастир *Грачаница*. Овај манастир св. Богородице је саградио краљ Милутин (1321.) а посветио наследник му Стефан Дечански; има пет кубета. Поред свих бура, које прохујаше преко Грачанице, она и данас стоји. Из Грачанице иде једа пут на југо-исток у *Јањево*, које у старо време беше велика рударска варош; данас станују у Јањеву Срби католичке вере. Други пут води на југ на Ситницу у село *Липљан*, које је за римско доба било знаменито место (зваше се Ulpiana); кад се у српско доба подиже Приштина, опаде Липљан те поста село; развалине из римског доба већином узидаше у Грачаницу. Липљан стоји на највећој ширини Косова Поља. Даље идући према југу дође се у *Неродимље* на речици Неродимци, у којем беху двори српских краљева и царева.

3. **Цртице из историје Косова.** Косово Поље је у српској историји веома знаменит крај. Оно је средиште с једне стране Подримља, с друге Поморавља. Оно је пролазиште с југо-источнога дела Балканскога Полуострва у северо-западни. С тога је толико пута било разбојиште за војске које су се онде стицале. — Косово су Срби населили одма, како се у почетку 6. века доселише на Балканско Полуострво. Али је оно све до Немање мењало господаре, беше и српско, али биваше и грчко и бугарско. Велики жупан Стефан Немања ратујући с Грцима 1184. и 85. год. оте им цело Косово. За краља Милутина поста Косово средиште Рашкога

Краљевства; Приштина беше главно место а Грачаница седиште епископа. У то доба већ беше Косово питом, богат крај. После смрти последњега Немањића, цара Уроша, поста му господарем Вук Бранковић, којега племе већ одавна имаше баштину у Дреници. Вук се држао и после кобне косовске битке, 1389. године, све док му Бајазит 1396. године не узе већину државе, поруши прво вароши и градове, па је преда деспоту Стефану Лазаревићу. Настајаху црњи дани за Косово. Градови и вароши опустеше, Косово не беше ни налик оном Косову за Немањића. У граду Звечану 1399. већ стајаше турски намесник Фериз-бег с турском војском. Деспот је покушао после погибије Бајазитове да 1403. прибере српске земље, дигне војску те се судари с Турцима код Грачанице и надбије их, те Косово опет дође у српске руке. За наследника му Ђурђа Бранковића опет се ломило на Косову. Године 1448. се огледао на њему гласовити Сибињанин Јанко с Турцима, али је страдао. Набрзо после тога, 1455. године, дође Косово коначно у турске руке и тако оста до данас.

III. БОЈ НА КОСОВУ И КОСОВСКИ ЈУНАЦИ У ИСТОРИЈИ

1. **Цар Мурат** је други син Орканов; владао је од 1362—1389. Био је јунак првога реда; снагом, умешношћу и предузетним духом није ни мало уступао оцу Оркану. Он је извршио завет својега деда Османа и утврдио турску власт у Европи. Опкољен изврсним војводама, водио је наново устројену и увежбану војску од победе к победи, а ради своје великодушности, дарежљивости и других врлина беше веома љубљен у свом јуначком народу. После битке на Марици (26. септ. 1371.

год.), у којој погибе краљ Вукашин, изгубише јужни српски крајеви испод Шар-планине независност. Морадоше се покорити Турцима: наследник Вукашинов краљ Марко, Костадин и Драгаш Дејановићи и стриц им Богдан, те им плаћати данак и помагати у рату; то значи, за остале Србе беху они на даље изгубљени. Крајем 1380 године окрену се Мурат и к северним-крајевима српским; освоји 1382. Софију, 1386. Ниш, али га друге године (1387.) кнез Лазар надбије и до ноге потуче код Плочника на Топлици. Северни и западни господари српски видеше да је опасност од Турака велика, те заузимањем кнеза Лазара склопише савез; у савезу беху два зета Лазарева: Вук Бранковић, господар косовски, и Ђурађ II. Страцимировић, господар зетски, и српски и босански краљ Твртко I. — Успешно српско војевање изазвало је природно у Мурата жељу да поврати своју превласт над Србима коју је пре стекао освојењем Ниша. У лето 1389. године дође до пресудне битке. Мурат пође с великом војском из Пловдина на Ихтиман и Костадинову Бању (Ћустендил), па преко Кратова и Гњилана поред Новог Брда на Косово.

2. **Бој на Косову**[10]) 15. јуна 1389. године стајале су на Косову две војске, турска и српска, једна према другој. У Мурата беше сва османлијска војска, савезници из неколико азијских држава и помоћна војска његових српских и бугарских клетвеника. Уз Лазара беше сила његова, зета му Вука, а може бити и Ђурђа, и помоћна војска коју му беше послао краљ Твртко под војводом Влатком Вуковићем. Српским десним крилом управљаше Вук

[10]) Из „Историје српског народа за средње школе“ од Љ. Ковачевића и Љ. Јовановића.

Бранковић, левим војвода Влатко, а средином кнез Лазар; е њима беше и сестрић Лазарев Стефан Мусић и Димитрије Војиновић. У српској војсци беше још и чувени јунак и властелин Милош Обилић, који је био оцрњен да ради о издаји, те се Милош заверио да ће доказати своју верност према кнезу и љубав према отаџбини. — Ујутру око 7 часова поче бој. Срби су у почетку напредовали, особито десно крило Вука Бранковића поче потискивати непријатељско лево, на ком беше Муратов син Јакуб. Међутим беше дошао час да Милош изврши своје неумрло дело и олакша својима победу. Усред највеће сече поче довикивати османлијским војницима да им прелази, и тражити да га пропусте Мурату. На тај се глас размакнуше непријатељски редови, Милош допре до султана, прободе га у трбух, али и он ту плати главом. Када погибе султан, наста у турској војсци забуна и неред, али други син Муратов, Бајазит, устави одступање, уведе у бој одморна одељења, те се војска око њега прикупи и с новом снагом удари на Србе. Кад се наново разгорела битка, Турци некако заробе кнеза Лазара, који је дубље био продро. Тада Срби стадоше узмицати. У 1 или 2 часа после подне била је српска војска потучена. После боја Бајазит погуби кнеза Лазара и остале знатне заробљенике. Што тада нису Турци узели државу Лазареву и претворили је у пашалук, заслуга је Милошева. Због погибије Муратове морао је Бајазит хитати у Једрене, да узме власт у своје руке и да тако сачува царство од унутрашњих и домаћих немира. Тако је спречена потпуна пропаст великог дела Српства.

3. **Зашто су Срби подлегли на Косову.** Какав је положај заузела српска и турска војска на Косову, о том не говоре споменици, али будући да је турска дошла с југо-истока, може се мислити да је она покрила јужнији део Косова, а Срби северни. Колико се може судити по народном предању и по положају места између Муратова гроба и Лаба, где се свакојако догодио окршај, положај српске војске беше неповољнији. — Уз повољнији положај имала је турска војска и других добрих страна. Организација њена беше тада најсавршенија. Већ је Муратов отац, Оркан, преустројио војску; уз коњанике (спахије) увео је и пешаке (пијаде), одредио им плату, завео сталну војску, саставио чете од потурица (јени чери = нова војска, ‚јаничари') који су били језгра његове силе. Мурат је увео збор за подвоз (комору) од хришћанских момака. Сва ова војена сила имала је једноставан устрој, зависила је од једнога господара, беше задахнута једним духом. Одељења су водиле искусне војводе, који су сви ипак слушали вољу једнога султана. Војска је могла имати потпуно уздање у Мурата, јер ју је скоро 30 година водио од победе к победи, с њом освојио Анкору, градове Кермијана у Малој Азији, као победилац је прешао од Хелеспонта до Дунава, од Родопа до Вардара. — Српска се војска једва могла дичити којом од тих својстава. У себи беше састављена као и пре: тешко коњаништво према турском лаком, пешадије мало, вођење подељено између Лазара, Вука и Влатка, а можда и Ђурђа; војска од Душанова времена слабо беше вична рату у већем размеру, осим у унутрашњој међусобној борби; у рату против Турака беше, осим код Плочника, скоро увек у губитку. Како су српске војводе или мало уздања

имале у своју снагу или слабо умеле проценити ратне прилике, показује нај јасније то, што су пустили без отпора, бар знатнога, турску војску да прође кроз горске кланце из Повардарја и Поморавља, те су је чекали на отворену пољу, па и ту су одабрали незгодније место. Да су они били узели с војском горовите прелазе, па да су сваки педаљ били бранили, тешко да би се Турци били пробили, или би бар на Косово дошли били ослабљени. — Уз то још грамжење за влашћу и славом, раздор, неслога беху греси којима се српски великаши после Душана тешко огрешише о своју отаџбину и о свој род. — Али онај део народа који се окупио око Лазара на Косову, храбро се борио. То признају и Турци.[11])

4. **Кнез Лазар**. Родио се око 1323. године у граду Прилепцу код Новог Брда. Отац његов, Прибац, син Хребељанов (с тога зову Лазара Хребељановић или Грбљановић), велики слуга (логотет) цара Душана, имао је осим њега још две кћери; једна, по имену Драгиња, беше удата за властелина Мусу, другој се не зна име, а удата беше за Алтомана, сина деспота Иваниша. Лазар је млад дошао у двор цара Душана, који га ожени својом рођаком од рода Вуканова[12]); то беше Милица, кћи кнеза Вратка. С Милицом је кнез Лазар имао три сина: *Стефана*, *Вука* и *Добровоја*, који је млад умро, и пет кћери, од којих се најстарија, *Мара*, око год. 1371. уда за Вука Бранковића, друга, може бити *Деспина*, удата је у кућу Шишмана, бугарскога цара у Трнову, трећа, *Јелена*, удата

[11]) Ф. Рачки „Бој на Косову," Rad Jugosl. Akademije. књ. 97, стр. 54.

[12]) О том има народна песма у Вуковој II. књизи бр. 32.

*

је у Зету за Ђурђа, сина Страцимира Балшића око год. 1387., четврта у Угарску за Николу Гарајија, бана мачванског, пета и најмлађа, *Оливера* (или Милева), жртвована је после погибије косовске турском цару Бајазиту. За владе цара Уроша оста Лазар цару до смрти веран, задовољан својом старинском баштином новобрдском. После смрти цареве није чудо што је Лазар, и као рођак и као доглавник царев, дошао на управу онога дела Српске Земље који је остао у верности последњем цару. Али се Лазар потписивао само „В Христа Бога благоверни и самодржавни господин Србљем и Подунавију Стефан кнез Лазар.“ Имајући већу државу од Вука Бранковића и Ђурђа Страцимировића и будући тастом обојице, Лазар је себе сматрао за врховног господара српског. За време Лазарево владао је Босном *бан Твртко* с којим је Лазар живео у љубави. Твртковa је баба била кћи краља Драгутина, с тога је после смрти последњег Немањића Твртко себе сматрао за његова наследника, те се 1377. године у Милешеви, на гробу св. Саве, венча краљевском круном српском, а своју државу прогласи краљевством. Ово се јамачно догодило с одобрењем кнеза Лазара. Кад је 1389. год. Мурат ударио на кнеза Лазара, послао му беше Твртко војске у помоћ. Кнез Лазар је сазидао 1381. манастир Раваницу[13]) и осим ње Горњак и Орешковицу, а уз то је потпомагао прилозима Хиландар и многе друге цркве. После боја косовског тело је кнежево сахрањено у саборној цркви у Приштини. Већ 1390. је проглашен за свеца те га православна црква слави на дан смрти му, 15. јуна. Године 1391. пренесу му тело у његову за-

[13]) О том има народна песма у Вуковој II. књ. бр. 35. и 36.

дужбину Раваницу, и тамо је лежало све до год. 1683., кад га раванички калуђери, бојећи се Турака, пренесу у Угарску у Сент Андрију код Будима а оданде у фрушкогорски манастир Врдник, који се од тога доба прозва Раваницом.[14])

5. **Царица Милица**. Тако зову обично Срби ову знамениту Српкињу, и ако се њен муж називаше само ‚кнез‘. Била је кћи кнеза Вратка, који беше од племена Немањића, потомак Вуканов. После косовске погибије насташе црни дани за Милицу, она оста сама на управи државној са два нејака сина (старијем, Стефану, беше тек 19 година). И ако се Бајазит брзо вратио у Једрене, поједине гомиле његове војске пођоше по српским крајевима робећи и палећи. Опасност је била тако велика, да је Милица молила Дубровчане да је у случају невоље приме са њеним имањем. Ипак се она измири са Бајазитом, али му је морала дати најмлађу кћер. Кад је 1395. г. Стефан узео владу, Милица се покалуђери и доби име Јевђенија. Она је саградила манастир Љубостињу. Умрла је 1405. г.

6. **Вук Бранковић**. Био је син севастократора Бранка Младеновића, који беше за цара Душана ћесар, а цар Урош га постави за управитеља охридске области. Вук је имао два брата, Романа и Гргура, оба монаха светогорска. Постојбина му је Дреница са градом Борчем у којој је још његов прадед господовао. Као што су му дед Младен и отац Бранко имали важна места у српској држави, тако је и Вук био један од нојугледнијих људи у земљи. Тај углед, који му припадаше већ као властелину у средишту Српске Земље, диже се, када поста зет Лазарев (1371.), а потом као пашеногу

[14]) И. Руварац „О кнезу Лазару.“ Нови Сад, 1888. год.

цара бугарског Шишмана и бана мачванског Николе. Вук је управљао покрајином у поречју Ситнице и горњега Ибра, у којој су лежале вароши *Приштина, Вучитрн и Трепча* (сад развалине не далеко од Митровице и Вучитрна), и градови *Борач, Звечан* и *Петрч*, а после је узео и *Призрен*. Премда је могао, као и други великаши, у оном бурном времену чинити много неприлика, грамзећи за влашћу, ипак га видимо као верна помагача своме тасту. Вук је био иначе у својој држави сасвим самосталан, ковао је свој новац. Због чега је Вук пао под клетву народну, управо се не зна, али ни савременици нити споменици XV. века знају што, да је издао на Косову онако како се у народу пева и прича. После косовске битке се Вук разишао са својом пуницом, јер је Милица хтела по што по то мир с царем Бајазитом, а Вук је мислио да се треба и даље борити с Турцима. У то доба се Вук потписао „В Христа Бога благоверни Вук Бранковић, господар Србљем и Подунају“, ваљда у уверењу, да је он по праву наследник кнезу Лазару. Ипак на три године после косовске битке мораде се и он покорити Турцима и плаћати им данак, али није никад ишао с војском у помоћ Турцима. 1396. му Бајазит одузме већину земаља и дâ их нешто Лазаревићима а нешто задржи себи. Тако је Вук умро у врло скученим приликама (можда у тамницу у Пловдину) 8. окт. 1398.[15])

7. **Милош Обилић.** О том славном јунаку косовском историја веома мало казује. Зна се да је био властелин, да су га опањкали код Лазара, да

[14]) Љ. Ковачевић „Вук Бранковић“ у Годишњици Чупићеве Задужбине X. Београд 1888.

је пао у немилост па је хтео убиством Мурата да себе оправда, обезбеди Србима победу и тиме име своје овековечи. Он се управо зваше *Кобилић* или *Кобиловић*, а тек од XVIII. века га народ прозва *Обилић*. Све остало што се у песмама о Милошу казује није историја него је поезија.

8 **Стефан Мусић**. Драгиња, сестра кнеза Лазара, беше удата за челника (начелника) *Мусу* и имала је два сина, Стефана и Лазара. По том је Стефан Мусић био сестрић кнежев. На утоку Брвенице у Лаб беше варошица *Брвѐник*; крајем XIV. века беше овај крај на Лабу баштина Мусића. Баштина Мусића беше веома богата у сребрним рудама, с тога Мусићи и беху у великом пријатељству с Дубровчанима, у оно доба на гласу трговцима и закупницима рудника. Стефанова се мати после смрти мужевље покалуђери и назове Теодосија. О Стефану се иначе мало не зна. Сачувала се белешка, да му је Дубровачка Опћина 9. фебр. 1389. послала ратну опрему с напоменом да је за његову особу. Јамачно се спремаше за бој косовски, у којем је по свој прилици и погинуо. Сахрањен је у задужбини Мусића, у манастиру Богородичину код Брвеника.

9. **Војвода Влатко (Владета) Вуковић** беше један од најзнаменитијих људи за доба краља Твртка I. У служби Твртковој он је много војевао па га је краљ послао са одељењем војске и на Косово у помоћ савезнику кнезу Лазару. Влатко се вратио из боја, али је око 1392. већ умро. Имао је брата Хрању; овога Храње син, Сандаљ Храњић, узео је удовицу Ђурђа Страцимировића, Јелену, кћер кнеза Лазара. Сандаљева браћа су Вукац и Вук; Вукчев син је чувени Херцег Стефан, који је умро 1466.

10. **Бан Страхињић** (песме га зову и Страхињбан, Бановић Страхиња или Страхило). У историји се не зна ни за какога властелина доба косовскога, који би се овако звао. Љуба Ковачевић доказује (у „Отаџбини“, књига 21. год. 1888.), да се под тим именом крије Ђурађ II. Страцимировић, господар зетски (од 1385—1403.) и зет кнеза Лазара. Да је Ђурађ био уз таста на Косову, не би било никакво чудо, али га песме никако не спомињу, већ ако му није остао траг под именом бана Страхињића.

11. **Југ Богдан, Југовићка, девет Југовића.** Поуздано се зна само то, да се Миличин отац звао кнез Вратко (Вратислав).

12. **Топлица Милан**, побратим Милошев; Михајло Константиновић из Островице у својој турској историји спомиње некога Крајимира, војводу *топличког*, који је ухваћен заједно с кнезом Лазарем у боју и с њим погубљен. Не зна се, је су ли ова два имена једно исто лице, а о Милану се ништа не зна у историји.

13. **Косанчић** (у неким песмама се зове Косовић и Косовац) и остала лица, која се спомињу у косовским песмама, нису позната у историји.

НЕКОЛИКО РЕЧИ УЗ ОВУ КЊИГУ

И овај посао је један покушај да се косовске песме саставе у целину, да се из њих уклоне противречности, али да оне ипак остану *народне* песме. Полазна тачка ми је „Косово“ г. Ст. Новаковића, али сам иначе сасвим самостално поступио. У основи су овога дела песме из Вукове збирке, допуне су из Петрановићеве и Богишићеве, ситније ствари су дошле и из других извора. Шта је све овде чињено да се добије целина, није потребно набрајати; иоле вично око ће све брзо опазити.

Као наставник сам давно осећао потребу оваке књиге у којој би биле за школу прибране и протумачене косовске песме. Српска школа није још употребила у настави народне песме онако како оне заслужују. Овом књигом сам хтео и ту потребу да попуним. Док се не нађе начин, да се оваке књиге могу штампати само за школу, морамо се овако испомагати. Надам се да апарат, који је ученика ради овде метнут, неће сметати народу, да ужива у косовској поезији. Коментар је доста опширан, али мислим, у нашим приликама ће опширност бити мања грешка него недостатачност. Не уздам се да је у Тумачу све погођено; једно, што има заиста и тешких места, а друго, што и помоћна средства и наше књижнице често оставе човека на цедилу. При тумачењу текста највише је послужио Вуков „Рјечник“. Додатку је главан смер да из литературе о Косову, која је доста велика, прибере досадашње резултате о предмету. Помоћнице су свугде наведене већ и због тога, да би се марљивији ученик и сам могао њима послужити.

Молим да се исправе ове штампарске грешке: стр. 62. стих 122. место *кога* треба *ко га;* стих 16. м. *лешам'* треба *лешим'*; стр. 73. ред 13. од горе место *Маретића* треба *Мартића;* стр. 102. ред 5. од доле м. тамниц*у* треба тамниц*и*; стр. 103. ред 18. од доле изостаје *не*.

Нови Сад, 23. јула (5. авг.) 1901.

Тих. О.